EDEBİYAT VE ELEŞTİRİ

Ocak - Şubat / Mart - Nisan 1993 Yıl : 2 Sayı : 6-7

Gökhan Cengizhan • bunalım edebiyatı / Selçuk Budak • ruh sağlığı ve edebiyat / Mustafa Yavaş • şişeler 2 / Bertold Brecht • yazar / Ahmet Kerem Çebi • brecht estetiği / Samuel Beckett • yeter / Günhan Burak • sanatoryum / Yavuz Yıldırım • ufku geniş ölüm / Ahmet Yıldız • cesur ve korkak / Mehmet Fehmi İmre • ankara / Osman Olmuş • akrobat ve dans / İbrahim Baştuğ • monolog (II) / James S. Hans • kundera'da güzelliğin yasaları / Yeşim Dorman • 10 randevusu / G. Cengizhan • istanbul a(r)t yarışları

6/7

içindekiler

2
Gökhan Cengizhan
Bunalım Edebiyatı bulunduğumuz yer!

6
Selçuk Budak
Ruh Sağlığı ve Edebiyat

10
Mustafa Yavaş
Şişeler (2)

13
Bertolt Brecht
yazar

16
Ahmet Kerem Çebi
Brecht estetiğine yönelik sorular

18
Samuel Beckett
yeter

23
İbrahim Baştuğ
Monolog II

24
Günhan Burak
Sanatoryum

26
James S. Hans
Kundera'da güzelliğin yasaları

38
Yavuz Yıldırım
Ufku geniş ölüm

40
Ahmet Yıldız
Cesur ve Korkak

49
Mehmet Fehmi İmre
Ankara

51
Osman Olmuş
Akrobat ve Dans

54
Yeşim Dorman
10 Randevusu

58
İsmail Tepiroğlu
Kaygı

60
Adnan Satıcı
Yonga

61
Hakan Şenocak
Dilara Hale

62
Tevfik H. Şenyuva
Gece Uçan İkarus

İstanbul A(R)T Yarışları

EDEBİYAT ve ELEŞTİRİ

Hedef Reklam Ltd. Şti
Adına:
Ahmet Yıldız

Yazılişleri Müdürü:
Saltuk Denlz

Yayın Yönetmeni:
Gökhan Cenglzhan

Dizgi:
Onlar Ajans
425 04 04 Ankara

Baskı: **Mine Ofset**
417 34 75 - 425 23 52 - ANKARA

İki ayda bir yayınlanır
25.000.- TL (KDV dahil)

Yazışma adresi:
Edebiyat ve Eleştiri Dergisi
G.M.K. Bulvan 21/9 ANKARA
Tel: 230 16 72 Fax: 231 00 61

Abone bedelleri:
Yurtiçi 150.000.- TL
Yurtdışı: 25 $ - 40 DM

Abone olmak için:
Ahmet Yıldız
Halkbank Demirtepe Şubesi
39035410 no'lu hesabına abone bedelini yatırmanız ve dekontun fotokopisini dergiye göndermeniz yeterlidir.

KAPAK:
Ölüm Maskı - Hermann Broch

Öyle şeyler var ki anlatmak anlatmamaktan, yazmak yazmamaktan daha zor. Yaşadığımız her anın, davranışın, kımıldanışın ve bütün ilişkilerimizin içine sinmiş zaman zaman şok düzeyindeki şiddetin bombardımanından yine de başımızı dik tutup "anlatma" hakkımızı saklı tutarak şimdilik susuyoruz. İncresunt animi virescit volnere virtus. (Tin büyür, güç yaralanmayla tazelenir.) Edebiyat ve Eleştiri, altı kişilik kurucularının bazılarının unuttuğu o masanın çevresindeki kutsal ve umutlu havayı soluyarak ve bütün "bilgi" tüccarlarıyla, "14 yılda" oluşturdukları "sonsuz" bilgilerini mikro iktidar hevesleri için çar çur eden, isimlerini sopa yapmaya kalkışan gerçekte bilgisizlerle inatçı uğraşını sürdürerek, artık, içleri boşaltılmış "mütevazi", "dürüst", "açık" olmak gibi kavramlarda yine de ısrar ederek yolunda yürüyor. Açık güreşmeyenlerden uzak durarak, hiçbir entellektüel kompleks taşımadığımızı, yalnızca okuyarak, tartışarak ve yazarak öğrenmeye çalıştığımızı bildirmek istiyoruz. Üzüntülüyüz, ama ferahız. Ağırlaşmış kokularıyla edebiyatı ve sanatı korkulacak hırslarının ve sonsuz iktidar tutkularının tehlikesiz ve yumuşak atlama tahtası olarak görüp, isimlerinin cilalanması uğruna her türlü kılığa giren, her oluşumda gövdelerini gösterenlerin ağır yükünden uzak bir Edebiyat ve Eleştiri var artık.

Şiddet tersini de yaratıyor, ütopyalar ütopya olmaktan çıkıyor, yazı sözden uzaklaşıp kendi yerini buluyor.

EDEBİYAT VE ELEŞTİRİ

GÖKHAN CENGİZHAN

bunalım edebiyatı

bulunduğumuz yer!

90'lı yılların, tarihsel ve toplumsal bunalım dinamikleri ile birlikte değerlendirilmesi gereken, günümüz 'Türkiye' edebiyatı denilen kavramlaştırma; yalnızca belli bir dönemi anlatır ve o dönemin özgül edebiyatı olarak anlaşılır. Bu yüzden ülkelerin farkı tarihsel dönemlerinde, edebiyat farklı tarihsel anlamlar yüklenmiştir.

1

Türkiye'de üretilen edebiyat bunalımdadır. Böyle bir savı ileri sürdüğümde, edebiyatı politika ve tarih ile gönül rahatlığıyla ilişkilendirmekten kaçınmıyorum. Çünkü edebiyat tarihi, ülkelerin politik tarihlerinin bir parçasıdır. Ben edebiyat üzerine düşündüğümde, aslında ülkemin *politik* tarihi ile birlikte ve bu tarih içerisinde, edebiyatı da düşünüyorum demektir. Bir ülke edebiyatının tarihsel dönemleri bulunur: 90'lı yılların, tarihsel ve toplumsal bunalım dinamikleri ile birlikte değerlendirilmesi gereken, günümüz 'Türkiye' edebiyatı denilen kavramlaştırma; yalnızca belli bir *dönemi* anlatır ve o dönemin *özgül* edebiyatı olarak anlaşılır. Bu yüzden ülkelerin farkı tarihsel dönemlerinde, edebiyat farklı tarihsel anlamlar yüklenmiştir.

Bugünün edebiyatı, tarihsel olan ve dönemsel olan bir edebiyattır.

Edebiyatın dolayımında yer alan herkese, soyut bir estetik kurum olarak sunulan ve 'doğal' bir biçimde edebiyatın ta kendisi olduğu izlenimi uyandıran, belli bir tür edebiyat var: Bu *edebiyat*, tarihsel birikimi ile yaşayan ve artık rakipsiz kalan, modern burjuva edebiyatıdır; *hegemonik* ve *egemen* olan da, yalnızca bu edebiyattır. Estetik denilen, soyut ve kendi dışına kapalı olan zihinsel bir yaşantıyı, belli bir profesyonel veya akademik 'edebiyatçı' tavrı olarak benimseyen yerleşik eğilimler; edebiyatı soyu belirsiz (nesebi gayri sahih) bir *kendindelik* olarak vaazederler. Bu anlayışlar, edebiyatı anonimleştirmekten çekinmezler. Bir 'Edebiyat' söylemi ve dolayısıyla bir de

'edebiyatçı' söylemi üretilir: Her edebiyatçı, bu söylemle birlikte, bir parça da *estettir* ve bir o kadar gevezedir! Bu söylemler tarih özürlüdürler: Çünkü edebiyat, anlamı üstüne patentli 'evrensel' bir kavram olarak, tarih boyutundan yoksun ve tarih dışı da bırakılamaz: Edebiyat tarihtir.

Bu nedenle, bir üretim tarzı olarak edebiyat; düne, bugüne ve yarına ait edebi üretim biçimleri ve ilişkilerini, *eşzamanlı* bir tarihsellikle bir arada tutan bir dolayıma sahiptir. Bu Tarihsellik içerisinde, bir ülke edebiyatının bütün bir edebi geçmişi yer almıştır. Her ülke edebiyatının tarihsel değişkenleri bulunur ve edebiyatı, önceki evrelerinden daha farklı, daha özgül ve belki de daha 'devrimci' uğraklara taşırlar: Edebiyat artık farklılaşmıştır, sürekli bunalımdadır ve bir *sorundur*. Bu durumdan üzülmek de pek anlamsızdır. Çünkü edebiyat bunalım demektir ve bunalım içerisinde kalmalıdır. (1)

2

Bir (Burjuva) toplumda, belirli ve tek bir edebiyat yoktur. Edebiyatın üretim düzeyleri, üretim biçimleri ve üretim ilişkileri üstüne, aslında hiçbir şey açıklamayan yerleşik 'burjuva' söylemler; edebiyatı tektipleştirmekte bir sakınca görmezler. Oysa 'edebiyat' denildiğinde, bir (edebi) toplumun bütün üyelerince, üzerinde oybirliğiyle anlaşılan, homojen ve 'tektip' bir edebiyat üretimi söz konusu olmaz. Bu durumdan rahatsız olmak da gerekmez. Çünkü edebiyat, bir 'Aile gazinosu' değildir! Bir ülke edebiyatının, belli bir tarihsel dönemi içerisinde yer alan birbirinden farklı eğilimlerin, kendilerini temsil ettikleri özgül bir edebiyatları mutlaka vardır. Öyleyse edebiyat, daha yenide bir ifadeyle 'edebiyatlar' biçiminde düzeltilerek telafuz edilebilir. Bu eğilim edebiyatları sınıflara, milliyetlere, bölgelere ve hatta küçük arkadaş guruplarına da ait olabilir. Her eğilimin, o tarihsel andaki varoluşu; hegemonik ve egemen olan 'Burjuva' edebiyatının kurumsal altyapısına uyarlı veya ona karşı bir pozisyonda bulunabilir. Her olasılıkta, sözkonusu eğilimlerin gözardı edilemeyecek edebi varoluşları, o ülke edebiyatı içerisinde, bir sorundur. Bu eğilim edebiyatlarının hepsini, büyük harfli bir 'Edebiyat bilinci' adına, ülküsel ve nesnel olarak değerlendirebilmek mümkün değildir. Böyle bir "Edebiyat peygamberi" ne yazık ki aramızda yaşamıyor!

Bu ülkede üretilen edebiyatı, içerisindeki belli eğilimlere temsilcileri ve örnekleri ile ayrıcalık tanıyıp, belli eğilimleri de biliçlice dışarda bırakarak:

Bu ülkede üretilen edebiyatı, içerisindeki belli eğilimlere temsilcileri ve örnekleri ile ayrıcalık tanıyıp, belli eğilimleri de bilinçlice dışarda bırakarak: "Türk edebiyatı", "Türk romanı", "Türk şiiri" ve benzeri ifadelerle kavramlaştırmak -son kertede politik tercihlerin rolü büyüktür-, yalnızca spekülatif bir çabadır.

"Türk edebiyatı", "Türk romanı", "Türk şiiri" ve benzeri ifadelerle kavramlaştırmak -son kertede politik tercihlerin rolü büyüktür-, yalnızca spekülatif bir çabadır. Bir ülke edebiyatı, tarihinin hiçbir döneminde, içerisinde yer alan her türden eğilimle birlikte, *organik* bir bütün oluşturmaz. Türkiye'de üretilen edebiyatı, bir bilen (!) eğilimin soyutlama düzeyinde ürettiği keyfi estetik sınıflandırmalar ile yorumlamaya koyulmak, varolan tarihsel dönemin edebi iktidarı, kurumları, gelenekleri ve pratikleri üstüne hemen hiçbir şey anlatmayan ve onların belirleyici ideolojik-politik

ağırlıklarını hissetirmeyen kafadan bir 'Türk' edebiyatı formülasyonu kurmak, bence entellektüel kurnazlık değilse bile, en hafifinden budalalıktır.

Herhangi bir eğilim, 'Türkiye' edebiyatında sözgelimi neyin 'şiir' olup, neyin 'şiir' olmadığını belirleme hakkına, kendi edebi (çoğunlukla edebi olmayan) niyet ve hesaplarına uygun olarak özgürce sahip olmakla birlikte, gene kendi 'estetik', 'duyarlık', 'beğeni' vb. ölçütlerine bağlı kalarak seçtiği, ayıkladığı ve nihayet *rafine* ederek inceltti̇ği (!), belli bir tarihsel dönemdeki şiir birikimini; diyelim ki modern 'Türk' şiiri olarak cümle entellektüel aleme duyurmak hakkına da, ancak kendi çapı kadar sahiptir. Bunda da özgürdürl Bu tarz, 'Türk' şiirini değerlendirme, toparlama ve adlandırma faaliyetlerini, büyük bir çalışkanlıkla üstlenenler, kendi kendilerine estetik otorite vehmeden -ki onlar estetiğin harika çocuklarıdır- fraksiyonel bir gurup şair olarak bulunurlar. Bakınız: Sombahar dergisi...

3

Bunalım dönemlerinde, edebiyatın da içerisinde yer aldığı tarihsel-toplumsal gerçeklik değişirken, yalnızca toplumsal ilişkilerde değil, edebi ilişkilerde de bir değişme yaşanır; yerleşik olanlar sarsılır, değerler altüst olur ve edebiyat kendini, önceki evrelerinden çok farklı bir ideolojik coğrafyada buluverir. Edebiyat üretiminde artık sürekli bir uyum yoktur, tam tersine çatışma vardır. Edebiyatın kendisi ve onu dolayımlayan diğer kavramlar; "duyarlık", "beğeni", "imgelem", "dil", "anlam" ve hatta "yazar", "okur" gibi somut varoluşlar, hepsi çözüm bekleyen birer sorundur. Bu kavramlar, yani edebiyatı tarihsel olarak niteleyen estetik kategoriler belli bir diyalektik çatışma içerisinde yeniden değerlendirilmek durumundadır. Burada, edebiyatı anonimleştirmekten çekinmeyen, burjuva referanslı saf ve soyut bir edebiyat inancına yüklenmek ve bu inancı derinden sars-

mak, edebiyatın ülküsel ve metafizik önermeli edebi biçimlerine, yapılarına ve pratiklerine saldırmak, bir gerekliliktir.

Türkiye'de üretilen edebiyat, bir bunalım dönemi edebiyatıdır. Böyle bir dönemde, günümüz "Türk" edebiyatı denilen somut gerçeklik üzerinde bir büyük gerginlik oluşturmak, bir büyük huzursuzluk yaratmak; dünyayı değiştirmeye yükümlü tarihsel *bilinç* kodlarıyla yüklü eğilim edebiyatları ve onların üyeleri için de, verimli bir şanstır. Bunun bir kırılma noktası olduğuna inanıyorum. Varolan edebiyat içerisinde arsızca kıpırdanıp duran bu gibi eğilimler; yaşanılan tarihsel bunalımdan en sağ ideolojilerin (ideolojiye karşı düşmanlığın) ve hegemonik burjuva edebiyatının (Babıali oportünizmi!) dönemsel *rant* toplamasına karşı koymalıdırlar. Burjuva edebiyatı, gelenekçi ve baskıcıdır: Edebiyattaki bunalımı, kendi tarihsel egemenliği lehine yorumlamasında şaşılacak bir yan da yoktur, ancak 'Türkiye'de üretilen edebiyata armağan ve ikame edilen modern 'Türk' edebiyatı modelinin içyüzü de ve bu modelin toplumsal bir karşılığının olmayışı da, mümkünse (!) açığa çıkarılmalıdır. Çıkarılacaktır (2)

Edebiyat, estetiğin kapalı bölgelerinden açık hayat alanlarına doğru yüzünü cesaretle çevirebilmeli ve ancak bu yolla hayatın o başdöndürücü, çelişik ve hareket halindeki ritmini yakalayabilmelidir.

Bitirirken:

1956 yılında Budapeşte'de bir geceyansı ansızın tutuklanışın, kapalı otoyla bilinmeyen bir askeri havaalanına gidişin, ulusal arması olmayan bir uçakla gene bilinmeyen bir yere doğru kalkışın ve deniz manzaralı, gözalıcı, saray gibi bir villaya gelişin ardından, henüz nerede olduğunu bilmeden (Romanya'da bulunuyor-G. Cengizhan), yan devlet konuğu yan tutuklu olarak yaşarken Georg Lu kacs şöyle der:

KAFKA gerçekten gerçekçiymiş (3)

1) Bu tür bir yorumu, Alain Robbe Grillet Fransız, Alman ve hatta Amerikan edebiyatı için yapıyor. Gündoğan Edebiyat. Kış 1993.

2) Babıali kumpanyalarında saf tutmuş, 70'li yılların artığı emekli edebiyatçılar, yeni piyasa propogandistleri, meta pazarlayıcıları ve benzerleri, inisyatiflerindeki süreli yayınlarda soyut bir modern 'Türk' şiiri modelini cisimleştirmeye yönelik moral kampanyalar açmakta çok fazla gecikmediler. Dönemin edebiyatının gündemine Babıali tarafından sunulan ve seyri gene Babıali tarafından yönlendirilen modern 'Türk' şiiri, yazılan değil duyulan bir şeydir; modern şiir bir modeldir ve yenilikçi şairler bu modele içkindir. Her yenilikçi şairimiz, kendiliğinden bir biçimde modern şiire taraftır ve bu uğurda kan vermeye güle oynaya koşar. Bu model içerisinde yer almak, dolayısıyla bir yerlere ait olmak ve belli bir doyum yaşamak, köksüz kalmış kentli şaire bir ayrıcalık kazandırmıştır: O şimdi modern şairdir!..

3) lukacs. F.J. Raddats. Alan Yayıncılık. 1984.

SELÇUK BUDAK

ruh sağlığı ve edebiyat

yazmak istemiyorum [1]

Bu yazıda bulacağınız şey, içindeki edebiyat "tutkusuyla" yanıp tutuştuğunu düşünen benim gibi birisinin yazma konusunda yaşadığı bocalamalar ve ikilemlerinden küçük, yetersiz bir kesittir. Kendi başına bir şey ifade etmese de, bu yazılanların öneminin, daha sonraki tartışmalarda açıklık kazanacağına inanıyorum.

"Dünyayı, yazanlar ve yazmayanlar diye ikiye ayırabiliriz. Yazanlar, umutsuzluğu temsil ederken, okuyanlar umutsuzluğu reddederler ve daha üstün bir bilgelikleri olduğuna inanırlar; yine de eğer yazabilselerdi, aynı şeyi yazarlardı. Temelde hepsi de aynı şekilde umutsuzdur, ama kişi umutsuzluğuyla önemli olma şansına sahip değilse, umutsuz olmaya ve bunu göstermeye değer bulunmaz. Umutsuzluğu yenen şey yoksa bu mu?"

Sören Aybee Kierkegaard

Gökhan, Edebiyat ve Eleştiri için birşeyler yazmamı önerdiği zaman adeta hazırlıksız yakalanmıştım. ODTÜ Edebiyat Kulübü yıllarında Gökhan şiir ve şiir eleştirilerini yazarken, ben de yazma heveslisi bir delikanlıydım. İçimdeki yazma tutkusu dindirilir gibi değildi. Kulübün açtığı öykü yarışmasına bir öykü vereceğim derken az kalsın okuldan atılıyordum. Aradan on yıl geçmiş. Gökhan hala bir şeylerin peşinde. Bense hala kaçıyorum.

"Yaz!" diyordu hemen her rastlayışında. Bense, "Ah! Gökhan. Edebiyat benim içimde bir ateş. Bundan kurtuluşum yok. Bir gün yazacağım," diyordum.

1. Gökhan'dan, Ruh Sağlığı ve Edebiyat konulu bir metin yazmam için öneri alınca, günlerce, ne yapabileceğimi düşündüm. Konu oldukça zor ve karmaşıktı. Bir edebiyat dergisinde böyle bir konuyu incelemeye çalışmanın ilginçliği de cabası. Çok çeşitli yaklaşımlar olabilirdi. Örneğin istatistiksel bilgilerle ilişki aramak, akademik bir "üslupla" bir makale yazmak, ya da tamamen uçuk olmak gibi. Ben, ikisinin ortasında bir noktayı tercih ettim. Ama böylesine karmaşık bir konusu bu şekilde ele almak için bir sayı yeterli olamazdı. Hazırlıksız oluşumu da dikkate alarak, bir "merhaba" demeyi ve asıl konuyu ilerlki sayılara sarkıtmayı uygun gördüm. Bu yazıda bulacağınız şey, içindeki edebiyat "tutkusuyla" yanıp tutuştuğunu düşünen benim gibi birisinin yazma konusunda yaşadığı bocalamalar ve ikilemlerinden küçük, yetersiz bir kesittir. Kendi başına bir şey ifade etmese de, bu yazılanların öneminin, daha sonraki tartışmalarda açıklık kazanacağına inanıyorum.

Sören Aybee Kierkegaard

Ama bu bir yalandı. Hem de koca bir yalan. Gökhan'a değil, sürekli kendime söyleyip durduğum rahatlatıcı, avutucu bir yalan. Yaşamın, iş dünyasının alışılmış rutininden başımı kaldırdığım an, "Bir gün yazacağım!" diyordum. Algılanan bir bahar tazeliği, bir ezgi, yakarış dolu bir Azeri türküsü, bir kar tanesi, kabına sığmayan bir sevinç, içime sığmayan bir yalnızlık duygusu, bir genç kızda gördüğümü düşündüğüm gizem, okuduğum güzel bir pasaj, kısaca her şey, eski hastalığımı nüksettiriyordu: Yazma arzusu. Algıladığım zaman (içerdekileri veya dışardakileri), yazmak istiyordum. Yazmanın algılamak olduğunu çok erken öğrenmiştim. Onun içindir ki, algılamaktan da kaçınıyordum, hem de bilerek. "Sırası değil," diyordum. "Şimdi işim gücüm var. Yazmak için boş olmak gerek. Yazmak için kendini bırakmak gerek. 'Başka bir ruh hali' gerek." Sonra da "işimin gücümün olmadığı, korkmadan kendimi "başka bir ruh haline" bırakacağım günler geleceğini ve o gün yazacağımı düşünürdüm. Kendime bulduğu gerekçe doğruydu, ama ben o gerekçeyi kötüye kullanıyordum.

Algıladığım zamanlar uyanan coşku seline, ya da hüzün denizine kapılınca, kalemi elime almadan, fantazi boyutunda yazıyordum. İçimden işimi gücümü bırakıp kaçmak geliyordu. Ama içimdeki kıpırtılar dinginleşince, günlük rutinin rahatlığına, sürüklenişine dönüyordum. Yazmaktan kaçınmak, benim için bir anlamda "yaşamdan" kaçınmaktı. Çünkü yaşama döndüğüm an, yaşamı algıladığım an, yazmaktan başka bir şey düşünemez oluyordum.

İki üç yıl önce, yazmak istemediğimi farkettim. Daha doğrusu yazmaktan korktuğumu. Onca tutkulu yazma arzuma karşılık, o kadar da korkuyordum. Ama bu korku, psikanalitik yaklaşımla söylenebilecek bir "başarısızlık korkusu" değildi. Tam tersine bir "başarma korkusuydu." Yazma işinde başarılı olmaktan korkuyordum.

Bunun için, Gökhan "Yaz!" deyince, atlatmak için elimden geleni yaptım. "Yaz diyorsun ama ne yazayım! Ben de yazmak isterdim ama insan hadi deyince yazamaz ki! Şimdi ben ne yazayım." İnsan neler yazar ki?

Adına, uğruna güzellikler yaratmak, kitaplar dolusu yazmak isteyeceğimiz insanlar, olaylar, idealler vardır. Enderdir, parmakla gösterilecek kadar azdır. Ama istersin. Yüceltmek için paylaşmak, sevmek ve sürekli kılmak için yaratmak, yazmak istersin. Algıladığın yaşamın güzelliğini sonsuza dek kalıcılaştırmak, insanlara "Buyurun, güzellik soframdan bir lokma alın, umudun tadına bakın," demek için. Çünkü böyle demek güzeldir, yaşama ve insana hizmet eder, insanı yüceltir, "yazacağım" diyerek yalnızlığa soyunan yazarın yeniden yaşama, insanların arasına dönmesidir. Böylesine yazmak, akmaktır, çoğalmaktır, çiçeği ve insanı kucaklamaktır. Yani nihai olumlamadır. Bu haliyle yazmak, sağlıklı bir ruhun tomurcuklanması, serpilmesi, meyve vermesidir. Böyle yazanları hemen farkedersiniz. Bunun içindir ki böylesini yaşayıp da yazanlar, yatağından taşan bir ırmağın coşkusuyla, kendiliğinden, bir çırpıda yazarlar. Böylesi olayları, kişileri okuyanlar da, yağmur sonrası toprak kokusu gibi, içlerinde bir şeylerin tazelendiğini, güçlendiğini hissederler. Bu sanki bir yeniden başlamadır, bir yöneliştir, gerçeğin sıfır noktasında bir uyanıştır. Ve okur, yazarla aynı özlemi, aynı güzelliği, aynı umudu paylaşır, yazarı olumlar. Yazan amacına ulaşmıştır. "Okur, yazarın ona sunduğu seçeneği görmüştür," demek çok iddialı olsa da, okur, bilinen ruhsal süreçler yoluyla, güzele, yaşama, insana olan inancını tazelemiştir, derinleştirmiştir. Artık o da o güzelliği arzulamaktadır.

Peki bir yazar kokuşmuşluğu, iğrençliği, yozluğu ne diye, ya da nasıl yazar? İltihaplı bir yarayı kanatırcasına, zehirli bir yemeği kusarcasına yazmak. İğrençliği lanetleyerek, sonsuza dek kalıcılaştırmak. İşte adına "yazmak ya da

yazmamak" denen o korkunç mücadele bu noktada başlıyor. Kokuşmuşluğu, hasta olanı, yoz, yaşama karşı olanı yazmaya zorlanan yazarın çelişkisi bu: yazarak yok etmek istediği şeyi yine yazarak ölümsüzleştirmek. Yani yazmak ya da yazmamak.

Yazar, kendine sığamaz olur. Ama bu, yukarıdaki türden bir "içi içine sığamamak" değildir. Yaşanan, gözlenen şeylerden ötürü büzülmenin, küçülmenin, yoğunlaşarak patlamak istemenin yarattığı bir sığamamadır. Doğrudan veya dolaylı, yaşananları hiç bir yere koyamaz. Böylesi olaylar çoktur, dört bir yanını kuşatmıştır. Gerçeklik denen şeydir. Aldatmadır, ihanettir, açlıktır, zulümdür, ahlaksızlıktır, işkencedir, yalandır, ya da kötü adına ne dersen odur. İstisna değil kuraldır. Nereye baksa onu görür, kime baksa onu bulur. Oysa o sezgilidir, duyguludur, duyarlıdır, mutluluğu yazmak ister. Ama mutluluk istisnadır. Çok olan kuraldır, kural olan normaldir diyemez. Ezilir, ezilir, küçülür, büzüşür. Haykırmak, genleşmek ister. Yapamaz. Çaresizdir, umutsuzdur. Belki paylaşmak istemez, "zaten herkesin yaşadığı herkesle paylaşılmaz," diye.

Yıkmak, alaşağı etmek ister. Oysa dünyayı kucaklamak için çıkmıştır yola. Şimdi, o bir istisnadır. Yalnızdır. Acı paylaşılmaz. Gidip insanlara "Bakın ben neler yaşadım", demek ister. Ama yapamaz. Yazmak ister, daha doğrusu yazmaya zorlanır. Belki çağına tanıklık edecektir. Gerçekleri yazacaktır. Başkaldırır. Yazarak başkaldırır. Korkar.

Uyanabileceği kabustan daha güzel bir gerçeği yoksa, kabus, tatlı bir düş gibi gelir insana. Çünkü kabusun, o karanlık, o dehşet verici dehlizlerinin derinliklerinde, adına uyanma umudu denilen bir ateş yanar. Ve kabusu görenin yüreğinde, o dehşetle umut koyun koyuna yatar. Birgün uyanacaktır. Ama ya uyanacak daha güzel bir gerçeği yoksa, neye uyanır? Yazmak algılamaktır, yani uyanmaktır. Ya gerçeği bir kabustan daha dehşet verici bulan bir yazar neye uyanır?

Yazmak ister. Yazmak istemez. Yüreğinin bir yerlerinde, adına gerçeklik denen o ürkütücü şeyin bir kabus olduğuna inanır. Bunun için yazamaz. Çünkü umutsuz olmaktan umutsuzdur. Çünkü, yine yüreğinin derinliklerinde, bunun bir kabus olmadığını, uyanabileceği başka bir gerçeklik olmadığını bilir.

Topor: "Kırlangıçların Dönüşü"

Yine de yazamaz. Sanki yazarsa, uyanacak, o korkunç kabus, birden değişmez bir gerçekliğe dönüşecekmiş gibi korkar.

Hani, "Ağzından yel alsın!" der gibi. Hani, insanın bildiği, ama kendine itiraf etmeye korktuğu şeyler vardır. Sanki öyle değilmiş de, o itiraf ederse, değişmez, geri dönülmez bir gerçeklik olacakmış gibi. Sanki öyle bir şey yokmuş da o söylerse öyle olacakmış gibi. Hani, insanın, başkalarında olduğunu bildiği, ama dayanılmaz bulduğu için duymaktan, görmekten korktuğu şeyler gibi.

Böylesine yazmayı istemek, ya da böylesine yaşayıp da yazmaktan kaçınmak, şişkinleşen, zonklayan bir cerahat gibidir. Ve yazmak, bu cerahatten kurtuluş gibidir. Goethe'nin Genç Verter'in Acıları'nda dediği gibi, "Yüz defa, elime bir bıçak alıp sıkışan yüreğimi soluklandıracaktım." Aşın koşuşturmaktan dayanılmaz biçimde hararetlenince, güdüsel olarak damarlarını ısıran ve böylece soluklanan safkan atlardan söz edilir.

Çounlukla, kendimi duyumsayışım böyledir. Bir kan damarı açmak istiyorum, bana sonsuz özgürlüğü verecek.

Ve böylesine yazan yazar, kabusun dibine ulaşınca, yazmaya başlamış, bir yarayı jiletlemiş, bir damar amıştır. Artık özgürdür. Bir anlamda (ve patolojik bir yoldan), gerçekliği yazarak gerçekliği reddetmiştir. Ama bu reddiye de onu kurtaramamışsa, gerçekten de bileklerinde bir damar açmaya çok yakın demektir.

Okur, bütün bunlardan, "yazmak" konusunda son derece karamsar bir tablo

çizdiğim ya da bu konuda özellikle 'karamsar, umutsuz" olduğum sonucu çıkarabilir. Hemen şimdi, aynı kanıda olmadığımı belirtmem gerek. Öyle bile olsa, bu bana özgü, istisna bir duygu değil. Sanatla ruh hastalığı arasındaki çizgi öylesine belirsizdir ki, birçok kişi, sanatçı olmak için "hasta" olmak gerektiğini düşünür. Bu düşünceyi doğrular nitelikte yüzlerce örnek sıralanabilir, hem de en iyileri. Benim yukarıdaki gibi bir tablo çizmemin altında aslında bu düşünceyi reddetme arzusu yatmaktadır.

Sanatla ruh hastalığı arasındaki ilişki, pozitif bir ilişki olarak ortaya konur. Yaygın kabul gören genel kanı budur. Bu kanıya göre ruh hastalığı, ya da ruhsal

Yazar, kendine sığamaz olur. Ama bu, yukandaki türden bir "içi içine sığamamak" değildir. Yaşanan, gözlenen şeylerden ötürü büzülmenin, küçülmenin, yoğunlaşarak patlamak istemenin yarattığı bir sığamamadır. Doğrudan veya dolaylı, yaşananlan hiç bir yere koyamaz. Böylesi olaylar çoktur, dört bir yanını kuşatmıştır.

problemler, sanatsal yaratma süreci için bir güdü gücü oluşturmaktadır. Sanatın değerinin, arkasında yatan güdü gücüyle ölçülemeyeceğinin doğru olmasına karşın, yukarıdaki görüşün, sanatsal yaratıcılık açısından negatif bir yaklaşım olduğuna inanıyorum. Bu negatif yaklaşımın altını kazırsanız, Freud'u ve pratik gözlemleri görürsünüz. Freud'a göre sanatın her türü bir yüceltmedir, içgüdülerin bir sapmasıdır, bir hastalıktır. İntiharların, deliliğin, çıldırmanın, sanatçılar arasında yaygın (istisna değil, kural) olması da bu görüşü destekler. Ben, biraz alışılmadık bir yaklaşımın peşindeyim: yaratıcı süreç, ruh hastalığının ya da psikolojik sorunların bir dışavurumu değildir, aralarındaki ilişki dolaylıdır. Arada pek fark yokmuş gibi gözükse de bu nüans, her şeyden önce pratik anlamda, yani hem sanatçının yaşamı ve yaratma süreci açısından, hem de ortaya çıkan ürünün okura ilettiği mesajlar açısından çok önemlidir.

Bu ilk elden, yaratmak için patoloji peşinde koşmanın gerekli olup olmadığı sorusunu gündeme getirir. İkincisi, yaratmak isteyen insanların "hasta olma" korkusuna farklı yaklaşmayı olası kılar. Ve üçüncüsü, yaratılan şeyin niteliği üzerinde doğrudan bir etkisi vardır.

Bu dağınık girişten sonra, gelecek sayıda, yazmak gerçekten de umutsuzluk mudur, eğer öyleyse nasıl bir umutsuzluktur sorusunu irdeleyeceğim. Yazma sürecinin psikolojik yanını, yazan kişinin ruhsal yapısı üzerindeki etkilerini, ya da başka bir deyişle yazmaya engel olana etkenleri ele almaya çalışacağım. Yazmayı istemekle yazmaktan korkma arasındaki paradoksu psikolojik terimlerle ele adıktan sonra, bu korkunun yaygın olabileceği ve yaratma sürecini negatif etkileyebileceği savını incelemeye çalışacağım. Yazmak için, deli olmaya çalışmanız, ya da deliymiş gibi yapmanıza, ya da eğer yazıyorsanız "delirmekten korkmanız" gerekmez, diyeceğim. Ve son olarak da, yazmak, iddia edildiği gibi ruh hastalığının bir dışavurumu değil, bir sağlık tepkisidir diyeceğim. Tam tersine yazamamanın, yazmayı "beceremememenin," bazı durumlarda bir "patoloji" belirtisi olabileceğini iddia edeceğim. Çünkü yazmak, en derin, en paradoksik anlamıyla, umutsuluğun toptan reddiyesidir. Yazmak, kendi yatağında akması sağlanabilirse, çöle hayat verebilen bir ırmaktır.

Sigmund Freud, Carl Jung, Alfred Adler Melanie Klein, Jacob Moreno, Carl Rogers

MUSTAFA YAVAŞ

şişeler (2)

(Yorgun. Uzanacak. Zihninde toplayacak ebemgümeciyi. Dili döndüğü kadar ileri gitsin. Parsayı da toplasın gönlünde.

Gayret, omurgalı hayvan, bir an dik dursan kâfi. Şen oduncuların ormanına sığdırılmış toplu masal adımlarının izini sürmüş; bayrak bezine işlenmiş yürek çarpıntısını göğü kılmış... Şimdi, olmanın çelik sıkıntısı. Kapatılamayan etkinlik, salt kendinden uzak durmak için zehir bir dil, inmeli, nerdeyse kaskatı.

Bir fahişeyi doyuramazsın sen, seni doyuramazsın.)

I

Olmadığım yerde başlatılan şenlik, yakılan ateş, kurulan ocak, derli toplu haz, belgelenmiş mutluluk, tüketilen gece, başarılmış gelecek: ben olmadığım için.

II

Nerde kâbe var gönyeni koy, doksanı bul, dikine git dendiğinde, diyenin göz akı öfk'e gelmiş beni göremezdi. Benin kokularını sürünmüş, zırhlarını takınmış şarlatan sorguya geliyordu; başarmaya. Zihnin sayısız engereğiyle korktum.

III

Kara lânetin tatlı uyku vakti, mumun söndüğü yere gidiyorum, çayır çingenelerinin çektiği bu atarabayla. Az sonra bana, bizdensin, diyecekler. Tüm dillerde yasak olanı akıtacaklar ruhuma.

IV

Gerçekte fire ve yığınla posanın beni kan tutması gibi tutacak olmasından korkum için hınçlı bir dinginliğe... gözlerimi ziftlenmeye uğratıyorum. Şeytan bacı, şürekânızdan erk diliyorum; siz gidilerin üç kez vurduğu tahtadan erk istiyorum.

V

İşte kutlu duvar çağırmıştır: en büyük hızınla gel tosla. Kurtulmalık, yirmi yaşın tanrısına.

VI

İnanmaların yükûyle ağır, katmerli tebessümlü yenginlerin öğütleri iletiliyor; ağır bir başyapıt yaşadığı söylenen onların. Helezon tarihe bakıyorum: oynak ışıkta bir izdüşüm.

VII

Vaad eden tiksinişe değil; korunaklı karşı koymaya; tenezzûldeki hoşgörüye... hepsine küreği anlatmalı.

VIII

Döndüren tad bu. Bir eğrinin duvarında. Kokan dilin, unutan çıbanın hayat suyu kusturan tutkunluğu. Su veren yoksul istemiyorum. Acıyan düşkün, yeltenen sefil istemiyorum. Olanaklı olan ne varsa.

IX

Kıraçlığın alışkanlıklarını edinmeliyim. Sis gelinciklere ilîştiğinde gözüme görünen, yoksun olduğu sanılandan yoksun olmayan gün olmalı.

X

Arştan yoksun, işarete değin yürüyüp nevrimi döndürebilirim.

XI

Kıyım boyunca yürüyebilirim. Konulu bir yalnızlık yerini tutabilir çürüten nemin. Kıyım boyunca siluet kalır.

XII

Kerelerce panik içinde serinkanlıya koşturan, kendi yüksek inci topuğundan düşerek: ölçülülüğün biriktirdiği hırçın tortuların arasına.

XIII

Daha derinlerde, bir-kaç yüz sözcük... süretlerinden soyunuk bir yüz, ne de ezilesi, sana verildiği kadarıyla dolmaktan paslı bir kap.

XIV

Olmayan dilliyordu. Garip biçimler ses çıkarıyordu. Ben âşinâlık duyuyordum. Ender güzelliklerin toplamıydı bu sıkıntı.

XV

Varyantların engin masalını dinlediğim hoş ocakbaşı, kapatılmamış tümcelere kim ne diyebilir.

XVI

Kendisini kendi ellerinde bulan -ânlden- onlarcasının gördüğüm taşlardan yapılmamış olmaları.

XVII

Düne saptığımda ,şezlonglu beldeye, sindirilmiş öğütler rahatlığına, ışık hep azdır. Bağışla. Gidene ne denir... Senin uzanmış elin var ama tutamaz kl o elsiz.

XVIII

Ehli olmanın geniş sofrasında alışılmışın karahindibası bıçak diye beni gösteriyor.

XIX

Tanrım, dedim, Dilegellşlerden uzak tut beni. Onca renklerle barıştan sonra tek bunu istiyorum.

XX

Gidiş: Bir küf kolonisi gibi yanyana-üstüste yaşanacak günler istemeye.

Kaynak tükenene dek şölen!

XXI

Gelinen bu yerde: biten bir çizgi, başlamayan bir çizgi, inatla silik iz.

yazar

Bir yazara, yapıtlarında neden daima sefaletten söz ettiği ve neden yalnızca sefaletin insanlar üzerindeki tahrip edici etkisini betimlediği ve neden hiçbir zaman insan yaşamının mutlu ve umutlu tablolarını çizmediği sorulur.

O da aşağıdaki öyküyü anlatır:

Kendini uzun zamandır iyi hissetmeyen ve bütün belirtilerin ağır bir hastalığı gösterdiği biradam için doktor çağrılır. Doktor kısa zamanda hastayı ve yakınlarını teskin edip yakında iyileşeceği umudunu vermeyi başarır. Hastalığın adını belirtir ve durumu sıradan, normal, geçici olarak tanımlar. Gerekli talimatları verir. Çeşitli ilaçlar yazar ve günde birkaç kez hastayı ziyaret etmek zahmetinden kaçınmayarak evin sevgili misafiri olur.

Adamın hastalığı azar, kısa bir süre sonra parmağını oynatamayacak bir duruma gelir ve ateşten kan ter içinde kalır. Ama doktor yazdan, seyahatlerden, bir hastanın iyileşip güzel bir yaşam süreceği günlerden söz eder.

O günlerde eve, kendisi de hastanın yaşadığı şehirde tanınmış bir doktor olan, ailenin eski bir dostu gelir. Hastayı gördüğünde korkuya kapılarak, arkadaşının uzun süre yaşayamayacağını anlar. Hastayı uzun ve esaslı bir muayeneden geçirir, endişelerini yakınlarından gizlemez ve hastalığın tam nedenini söyleyecek durumda olmadığını belirtir.

Adam gerçekten de iki gün sonra öldüğünde, çaresiz anne aile dostu doktora oğlunun kurtulmasının mümkün olup olmadığını çünkü önceki doktorun söylediği hastalığın nadiren ölümle sonuçlandığını söyler. Arkadaşı bir süre düşündükten sonra "hayır kurtarılamazdı" der. Ama dışarıya çıkınca hastanın kardeşine şunları söyler: "Kardeşiniz hemen bir cerraha havale edilseydi hala yaşıyor olacaktı ve bunu size söylüyorum. Anneniz yaşlıdır ve gerçeğe değil teselliye ihtiyacı var ama siz gençsiniz ve gerçeğe ihtiyacınız var." Genç adam: "Peki ama neden daha önce çağırdığımız doktor onu hemen bir cerraha havale etmedi? Neden daima kardeşimin iyileşeceğinden, sağlığına kavuşacağından söz etti? İşe yaramayacakları halde neden pahalı ilaçlar yazıp, talimatlar verdi?" diye sorar.

Bertolt Brecht

"Pahalı ilaçların ve detaylı talimatların daima işe yaramaları gerekmez genç arkadaş, ama bir doktordan beklenmesi gereken, hastalığın doğru teşhisini yapmasıdır. Bir insanı iyileştirmek için gereken doğru bir teşhistir ve doğru bir teşhis için ise yalnızca iyi bir tıbbi bilgi değil, aynı zamanda hastalığın iyileşmesi için gerçek bir ilgi de gereklidir. Birinin doktor olması yetmez, hastanın yardım edebil-

mesi de gerekir. Her doktor hastalığın nedenini tespit edemediği sürece iyileşmeden sözeder. *Ama ben hastalığın nedenini tam olarak tespit etmeden ve buna karşı etkili olacak araçları öğrenmeden ve iyileşmenin ilk belirtileri görülmeden önce hastalıktan, yalnızca hastalıktan söz ederim. Ancak ondan sonra belki de iyileşmeden söz ederim."*

"Şöyle ya da böyleydi" der yazar ve öyküyü bitirir.

Kısa, saygılı bir sessizlikten sonra şaşkın bir vaziyette, "Ama sen doktor değilsin değil mi?" diye sorar adam.

"Hayır, ama biliyorsun ben yazarım" diye cevap verir öteki. (1930)

gerçeğin yasaklanması

Şimdiye kadar egemen sınıfların hoşuna gitmeyen her şey yasaklanmıştı ve yasaklanan her şey kanuna aykırıydı. Şimdi özgür düşünce, gerçek, doğal olan, bağımsız sanat, dürüst ve korkuyla tehdit edilemeyen inancın yasaklanması kanun oldu.

2

Bu kanunun gençliğin korunmasına hizmet ettiği söyleniyor. Biz de gençliğin korunmasından yanayız. Ama onlar gençliğe ne ekmek ne de gerçeği verebilirler, onları ne açlıktan ne de

yanılgılardan koruyabilirler. Gençliği, savaşlara ve baskıya kışkırtan paçavra edebiyatıyla nasıl koruyorsunuz? Gençliğimizin Buffallo-Bill kitapçıklarından dolayı sefilleştiğini mi söylemek istiyorsunuz?

3

Bu kanun bize yöneltilmiştir. Buffallo-Bill diyorsunuz ve gerçeği kastediyorsunuz. (1926)

batı kültürünün çöküşü

Gittikçe daha fazla insan, sanat ve bilimin batı kültürünün açık ve hızlı çöküşünü engelleyecek durumda olup olmadığını sormaktadır. Bu şüpheci bakış açısı gerçeğe küçük bir adım yaklaşmaktadır; bu da sanat ve bilimin yalnızca bu büyüyen çöküş sürecini durduracak durumda olmaması değil, aksine bu sürece katkıda bulunduğudur. Gerçekten de bunlar (sanat ve bilim ç.n.) insani değerleri tahrip etmekte çok güçlü ve başarılıdırlar, bu değerleri inşa edecekleri ve koruyacakları yerde de o kadar güçsüz ve başarısızdırlar.

Ama buradan çağımız bilim ve kültürünün iflasının belirgin olduğu sonucu çıkartılamaz. (1930)

aristotalesçi roman üzerine

1

Adalet adil değildir (1),
cümlesinden hareket edildiğini varsayalım.
Roman biçimi açısından hemen:
Bir yargıç adil değildir (2)
sonucuna varılır.
Kıssadan hisse-roman biçimi açısın-dan:
Bir yargıç adil olmayan şeyler yapar (3)
çıkarması yapılır.

2

Cümlenin birinci ve ikinci biçimlerini ele almadan önce birinci biçimini inceleyelim:

Adalet adil değildir.

Burada sözkonusu olan, bir yargıç ne ölçüde tek başına olursa olsun bir burjuva yargıcıdır. Aksi takdirde birinci (genel) cümle, içinde bütün yargıçların temsil edildiği özel bir yargıcın yeraldığı ikinci cümleyle birlikte ele alınmaz ve adaletle ilgili bir şey söylenmiş olmazdı. Eğer bütün yargıçlar adalete sadıklarsa ve adalete sadık olarak adil değillerse, adalet de adil değildir. Ama adalete sadık değilseler adalet adil olabilir. Eğer yargıçlar adil değil ve adalete de sadık değilseler ve adalet de adil değilse aristotalesçi romanın bu genelleyici cümlesi bir kıssadan hisse ile çözümlenemez.

3

İkinci cümle şu mantığı izler:

X bir burjuva yargıcıdır.
Burujva yargıçları adil değildir.

Yani X= Adil değil.

Cümlenin açıklaması aşağıdaki şekilde yapılabilir:

Eşitliğin sol tarafında bulunan X, sağ tarafın "adil değil" olarak çıkabileceği şekilde psikolojik ve sosyolojik anlamda kullanılmıştır. Sağ taraftaki "adil değil" kavramı açıkça X'in davranışlarından çıkartılmıştır. X'in yaptığı ve yapabileceği her şey adil değil olarak tanımlanmıştır.

4

Cümlenin üçüncü biçimindeki adil değil olarak "adil olmayan şeyler" yargıç X'in müdahale edemiyeceği, yani adil veya adil olmayacak şekilde davranamayacağı bir sosyolojik kategoriden çıkartılmıştır. (1923)

* Gesammelte Werke 18 Schriften Zur Literatur und Kunst I
Suhrkamp Verlag s. 17-18

Zekeriya TİĞREK
24.2.1993

Scalaci: "Sansür" 1915

AHMET KEREM ÇEBİ

brecht estetiğine yönelik sorular

Şimdi düşünüyorum da, iyi ki "Neden Kerime Nadir estetiği değil de, ille de Brecht estetiği?" biçiminde yöneltmedi sorusunu, diyorum kendi kendime. Çünkü, arkadaşımın postmodernizme merak sardığı sanısına -tabii yanlış olarak- kapılabilirdim.

1

Birkaç yıl önce bir Alman drama pedagoguna Brecht'in Alman olmadığını, onun bir dünya vatandaşı olduğunu söylemiştim de, yeni öğrenmeye başladığı Türkçeyle bana şöyle demişti: "Evet, Brecht Amerika'da da yaşamıştır. Ama bu onun Amerikalı olduğunu göstermez." Bu yanıt karşısında dilimi yutmuştum. Anlaşılan, "yeni dünya" (Amerika) ile "dünya" kavramları, yanlış algılama sonucu olsa gerek (öyle düşünmüştüm), aynılaştırılmıştı. Geçen-de, yazılarımı okuduğunu sandığım bir arkadaşım, "Neden ille de Brecht estetiği?" diye sordu bana. Dilimi yutmadım, ama az da şaşırmadım. Şimdi düşünüyorum da, iyi ki "Neden Kerime Nadir estetiği değil de, ille de Brecht estetiği?" biçiminde yöneltmedi sorusunu, diyorum kendi kendime. Çünkü, arkadaşımın postmodernizme merak sardığı sanısına tabii yanlış olarak- kapılabilirdim.

2

Bir gün, ayak üstü, 'şiir-drama atölyesi'ne katılmak istediğini söyleyen tanımadığım birisi, damdan düşer gibi, "berecht duygulara karşı çıkmakla insan öğesini arka plana itmiş olmuyor mu?" diye sordu. Ona yanlış bilgilendiğini söylemekle yetindim. Okuması için de kaynak önerdim. Ancak, daha önce gözümden kaçan politik bir dergiyi karıştırırken, benzer bir yargıya orada bir söyleşide de rastladım. Kimbilir aynı yargıyla daha kaç kez karşılaşacağız; ta ki Aristotelesçi estetik (estetikte egemen anlayış) yerle bir edilinceye dek. Brecht, bu eleştiriden gına getirmiş olacak ki, "Epik Tiyatroya En Sık Yöneltilen, En Yaygın ve En Yavan Eleştirilerin İçerisine Düştüğü Yanılgılar" başlığı altında da ele alma gereksinimi duymuş konuyu; "Epik tiyatro sırt çevirmez duygulara, onları inceleyip araştırır, duyguların üretimiyle yetinmez." diyor.

3

Walter Benjamin Brecht'i ne kadar anlamıştır; bu, tartışma konusudur. Yalnız, Benjamin'in Brecht estetiğiyle örtüşen "sanatçılık mesleği"ne ilişkin belirlemesi nasıl görmezden gelinebilir? Benjamin, Metis Seçkileri arasında basılan "Son Bakışta Aşk" kitabında yer alan "Gerçeküstücülük: Avrupa Aydının Son Fotoğrafı" başlıklı makalesinde bakın sorunu nasıl açımlıyor: "Sanatçılık mesleğinden kopuş, sanatçının kazanacağı yeni işlevin asli bir parçasıdır belki de. /O zaman anlattığı nükteler daha iyi olur. Üstelik daha da iyi anlatır onları. Çünkü nüktede de küfürde, yanlış anlamada, bir eylemin bir imgeyi doğurduğu ya da bizzat imge olduğu, onu kendine çekip yuttuğu, yakınlığın kendini kendi gözleriyle gördüğü tüm durumlarda- hiçbir mekanın 'en iyi' olmadığı, evrensel ve bütünsel bir gerçeklik dünyası, aradığımız bu imge dünyası açılıverir önümüzde." Benjamin sanki bizim 'şiir-drama atölyesi'ni betimliyor. Nereden bilelim, belki de gelmiş aramıza katılmış, Brecht'le söyleşmiştir.

"Not'a Yanıt" adlı notumu okuyan birisi dedi ki: "Ne iştir, hem 'şair' ünvanını şiddetle reddediyorsun hem de şiir yazıyor, üstelik 'şiir-drama atölyesi' kuruyorsun." Elifi mertek sananlara, "ben yaşamı şiirle

Erich Engel, Bertolt Brecht, Paul Dessau, Helena Weigell, Brecht'in "Cesaret Ana" adlı oyununun bir provasında

şiirsizleştirme uğraşı veriyorum." desen, ne anlatmış olursun? Hiçbir şey. Böylelerine anladıkları dille konuşmak gerekiyor. Şu soruyu sordum ona (özür dileyerek aktarıyorum): "Piyasa şairleriyle fahişeler arasındaki farkı söyler misin bana?" Eleştirmenliğe soyunmuş olacak ki, eleştirmenliği nereye yerleştirdiğimi merak ettiğini söyledi. Ne diyeyim: "Pezevenksiz iyi fahişe görülmüş müdür?" Şu "iyi" sözcüğü de "güzel" sözcüğü gibi ne iğrenç!

4

Yılmaz Güney'in "Arkadaş" filmini izlediğimde on dört yaşındaydım. Hiç unutmam, sinema salonundan çıkınca berbere gitmiş, saçımı kestirmiştim. Kerim Afşar'ı o filmde tanıdım. Yıllar sonra Afşar'ı AST'ta "Galile'nin Yaşamı" oyununda izlemiştim. Rutkay Aziz'in Brecht'in söz konusu oyununu nasıl katlettiğine tanık olmuştum. Derken, Devlet Tiyatroları 1991'de aynı oyunu sözümona Brecht uzmanı bir Alman yönetmeni çağırtarak sahneye koydurdu. Galile'yi yine Afşar oynuyordu. Bir gün Afşar'la Alman Kültür Merkezi'nde karşılaştım. Kendimi tanıttım ve oyun üzerine kısa bir söyleşiden sonra, ona şöyle bir soru yönelttim: "Gerçekten de Galile ile özdeşleşmeden mi Galile'yi oynuyorsunuz?" O, Aristotelesçi estetiği savunduğumu düşünmüş olacak ki, fısıltıyla, "Olur mu öyle şey. Özdeşleşmesem, kupkuru bir şey çıkar ortaya." dedi. "O zaman, niye Aristotelesçi bir oyun değil de Brecht'in oyunu?.. Devlet, Brecht'i evcilleştirmek mi istiyor?" dedim. Ağlamaklı sesle bağırmaya başladı Afşar: "Ne biçim konuşuyorsun, biz devletin kapısında kapıkulu muyuz?" Ben ona "kapıkulu" dememiştim oysa. Bilinçaltı insanlara bazan gerçek kimliklerini böyle itiraf ettirebiliyor. Afşar'ın sesi ağlamaklıydı, ama rol kesiyordu, belliydi.

Afşar'a sorduğum soruyu yineliyorum: "Devlet, Brecht'i evcilleştirebilir mi?"

5

Birileri, Bertolt Brecht ile İsmail Beşikçi arasında kurduğum paralelliği abartılı bulmuş. Yüzüme karşı değil, ama arkamda konuşuyorlarmış, "Zorlama paralellikler kurmaya bayılır" diye. Böyle düşünenlere sormak gerekiyor: "Aziz Nesin'in 'Şeytan ayetleri'ni çevirtip bastırtma girişimini destekliyor musunuz, desteklemiyor musunuz?" Ben destekliyorum, ama şerh koyarak. Şerhim şu: "Şeytan Ayetleri"yle birlikte Beşikçi'nin de yasaklanan kitaplarını basalım. Yok öyle çifte standart.

"Niye zorlama paralellikler kuruyor?" diyenlerin hem Brecht'i hem de Beşikçi'yi incelemeleri gerekir. Ancak o zaman yönelttikleri eleştirinin "kıymet-i harbiyesi" olabilir.

yeter

Önceye giden her şeyi unut. Belli bir zamanda çok fazla olan çok fazladır. Bu kaleme belirtmek için zaman verir. Onu görmüyorum ama duyuyorum orada arkamda. Böylesi sessizliktir. Kalem durduğu zaman ben devam ediyorum. Bazen reddediyor. O reddettiği zaman ben devam ediyorum. Çok fazla sessizlik çok fazladır. Veya bazen benim sesim mi çok zayıf. Benden çıkan. El işi için bu kadar.

Bütün istediklerini yaptım. Onu ben de istedim. Onun için. Ne zaman birşey istese ben de. Ona düşen ne olduğunu söylemekti. Bir şey istemediği zaman ben de. Böylelikle isteksiz yaşamadım. Eğer benim için bir şey istemişse onu ben de istemiş olurdum. Mutluluk mesela veya şöhret. Benim sadece onun belirttiği isteklerim var. Ama hepsini belirtmiş olması gerek. Bütün istekleri ve ihtiyaçları. Sessiz olduğu zaman bana benziyor olmalı. Penisini yalamamı söylediği zaman yapmakta tereddüt ettim. Bu işten haz aldım. Aynı hazzı almış olmalıyız. Aynı ihtiyaçlar ve aynı hazlar.

Bir gün onu terketmemi söyledi. Kullandığı kelime bu. Son günlerinde olmalıydı. Bununla onu tamamen terketmemi mi veya sadece bir an bir kenara çekilmemi mi istedi bilmiyorum. Kendime hiç bu soruyu sormadım. Onunkiler hariç kendime hiç soru sormadım. Her ne demek istediyse arkama bakmadan yaptım. Onun sesinin erişemeyeceği yere gittim hayatından çıktım. Belki de istediği buydu. Gördüğünüz ve kendinize sormadığınız sorular vardır. Son günlerinde olmalıyıdı. Ben ise tersine son günlerimden çok uzaktım. Ben tamamen farklı bir nesle mensuptum. Çok sürmedi. Şimdi geceye başlarken kafamda türlü türlü ışıklar var. Sert yer

fakat tamamen değil. Üç veya dört hayat verilmiş olsaydı bir şeyi sonuna erdirebilirdim.

Elimden tuttuğu zaman altı yaşımdan fazla olamazdım. Henüz çocukluktan çıkmamış. Fakat tamamen çıkmam çok sürmedi. Sol eldi. Sağda olmak dayanabileceğinden çok fazlaydı. Yan yana el ele ilerledik. Bir çift eldiven yeterdi. Boş veya dış eller çıplak dururdu. Kendi derisinde başka birisinin derisini hissetmeyi sevmezdi. Yapışkan zar başka bir şeydir. Yine de bazen eldivenini çıkarırdı. O zaman benim de çıkarmam gerekirdi. Bu şekilde çıplak ellerimizle bağlı olarak yüz yarda kadar aşardık. Nadiren daha fazla. Bu ona yeterdi. Eğer soru bana sorulsaydı tek ellerin özel dostluğa uymadığını söylerdim. Benimki onunkinin içinde hiçbir zaman rahat edemedi. Bazen birbirlerini bırakırlardı. Tutuş gevşer ve yana düşerlerdi. Tekrar birbirlerini tutuncaya kadar uzun dakikalar geçerdi çoğunlukla. Onunki benimkini tekrar tutuncaya kadar.

Oldukça sıkı olan pamuk eldivenler vardı. Şekilleri gizlemek yerine basitleştirerek keskinleştirirlerdi. Benimki yıllarca çok gevşekti doğal olarak. Fakat içini doldurmak için uzun süre gerekmedi. Bende kova burcu elleri olduğunu söylerdi. Bu yukarda bir köşk.

Bütün bildiklerim ondan geliyor. Bu uygunluğu bütün bilgi kırıntıları için tekrar etmeyeceğim. Birleşmenin güzelliği benim suçum değil. Bu yukardan gelen bir lanet. Geri kalanlar için suçsuz olduğumu önereceğim.

Bizim karşılaşmamız. Zaten çok eğildiği halde bana bir dev gibi gelmişti. Sonunda gövdesi yere paralele gidiyordu. Bu çarpıklığı düzeltmek için bacaklarını açıp dizlerini kırardı. Ayakları gittikçe genişleyip yayılırdı. Onun ufku ayaklarının çiğnediği yerdi. Halı gibi çimen ve ezilmiş çiçekler. Yorgun yaşlı bir maymun gibi elini verirdi bana dirsek gidebildiği kadar yukarı kaldırılmış. Kafamın ve omuzlarımın ondan yüksek olması için sadece dik durmam gerekiyordu. Birgün durdu ve kelimelerin arasında susarak anatominin bir bütün olduğunu açıkladı bana.

Başlangıçta daima yürüyerek konuşurdu. Şimdi bana öyle geliyor. Sonra bazen yürüyerek bazen dururken. Sonunda sadece dururken. Ve ses durmadan yavaşlıyor. Onu aynı şeyi iki kere söylemekten kurtarmak için koşarak eğilirdim. Durur ve pozisyon almamı beklerdi. Gözünün ucunda beni gördükten sonra kafam onunkiyle yanyana mırıltılar gelirdi. Onda dokuz beni ilgilendirmezlerdi. Fakat her şeyin duyulmasını isterdi fışkırmalar ve ayağının ucundaki çiçeklere fırlatılan kopmuş tespihler dahil.

O zaman durdu ve onu terketmemi söylemeden önce kafamın yaklaşmasını bekledi. Elimi kaçırdım ve geriye bakmadan uzaklaştım. İki adım ve onun için sonsuza kadar yoktum. Eğer istediği buysa ayrılmıştık.

Nadiren yeryüzü düzlemini ölçmekten konuşurdu. Fakat ekvator bölgesine eşit bir alanı birkaç kere aşmış olmalıyız. Her gün ve gece üç mile ancak ulaşan ortalama bir süratle. Aritmetiğe dalardık. İkiye bükülmüş el ele ne zihni hesaplamalar X! Böylelikle bütün üç tabanlı sayıları üçüncü kuvvete kadar çıkarırdık müthiş yağmurlarda. Hepsi onun hafızasına gömüldüler hesaptan çıkan küpler toplanıp, Daha sonraki bir evrede yapılacak aksi operasyonu bilerek. Zaman işini bitirirken.

Eğer soru uygun biçimde şekillendirilerek bana sorulsaydı evet derdim bu uzun dışlanmanın sonu benim hayatımdı. Mesela son yedibin mil civarı. Hastalığının ilk belirdiği günden başlayarak sayıldığı zaman bunun zirvesine ulaştığını söylerdi. Gelecek onu haklı çıkardı. O kısmı en azından birleşik bir geçmiş yapmak durumundaydık.

Ayaklarımın ucunda çiçekler görüyorum ve bunlar başkaları benim gördüğüm. Eşit adımla ezdiklerimiz. Doğru bunar aynı.

Uzun süre hayal etmekten memnun olduğumun tersine kör

değildi. Biraz tembel. Birgün durdu ve kelimeler arasında durarak gördüğünü tarif etti. Bunun daha kötüleşemeyeceğini düşündüğünü söyleyerek bitirdi. Bunun nereye kadar hayal olmadığını söyleyemiyorum. Kendime bu soruyu hiç sormadım. Söylediklerini almak için eğildiğim zaman gözümün üstünde bir an o kanlı mavi gözü hissederdim.

Bazen hiçbir şey söylemeden dururdu. Ya sonunda söyleyecek hiçbir şeyi olmadığından ya da söyleyecek bir şeyi varken sonunda söylememeye karar verdiğinden. Kendisini tekrar etmekten onu kurtarmak için her zamanki gibi eğilirdim ve bu durumda kalırdık. İkiye bükülmüş kafalar değiyor sessiz el ele. Bu arada bütün bizimle ilgili olanlar üstüste dakikalar uçardı. er veya geç ayakan çiçeklerden çıkardı ve devam ederdik. Belki sadece birkaç adım sonra yine durmak için. Sonunda kalbinde olanı yine söyleyebilsin veya tekrar söylememeye karar versin diye.

Diğer ana örnekler kendilerini akla öneriyorlar. Ani yeniden hareketle birlikte ani sürekli iletişim. Ertelenmiş yeniden hareketle birlikte aynı şey. Ani yeniden hareketle birlikte ertelenmiş sürekli iletişim. Ertelenmiş yeniden hareketle birlikte aynı şey. Ani yeniden hareketle birlikte ani sürekli olmayan iletişim. Ertelenmiş yeniden hareketle birlikte aynı şey. Ani yeniden hareketle birlikte ertelenmiş sürekli olmayan iletişim. Ertelenmiş yeniden hareketle birlikte aynı şey.

O zaman yaşamış olacaktım o zaman veya asla. En sonunda on yıl. Sol elinin tersini kuyruk sokumu kıvrımlarının üzerinden çekip kehanetini fırlattığı günden. Benim öngörülmüş gözden düşüş günüme kadar. Yerin zirveden bir adım kısa olduğunu görebiliyorum. İki adım ileri ve diğer yamaçtan iniyordum. Eğer geriye baksaydım onu görmezdim.

Tırmanmayı severdi ve bunun için ben de. En dik yamaçlar için yaygara kopanrdı. Onun insani biçimi iki eşit parçaya ayrılmıştı. Bu kırılmış dizler sayesinde alttaki kısmın kısalmasını sağlıyordu neyse ki. Bire bir bir değişim ölçüsünde kafası yere sürünürdü. Bu zevkin neden ileri geldiğini söyleyemiyorum. Toprağa veya çiçeklerin binlerce koku ve rengine olan sevgiden. Veya anatomik bir düzenin emirlerine uymaktan. Bu soruyu hiç sormadı. Bir kere erişilmiş zirve ne yazık tekrar aşağı.

Zaman zaman gökyüzünü görüp ferahlayabilmek için küçük yuvarlak bir aynaya başvururdu. Hohlayıp baldırında parlattıktan sonra burçları görmek için bakardı ona. Şimdi bende! Şilyak veya Kuğu takımyıldızlarını işaret ederek sevinçle haykırırdı. Ve sık sık gökyüzünün çok aynı göründüğünü eklerdi.

Dağlarda değildik ancak. Ufuktan yüzeyi bizden daha yukarda görünen bir deniz farkettiğim zamanlar oldu. Su kurumuş veya alttan suyu çekilmiş geniş bir gölün yatağı olabilir miydi? Kendime hiç bu soruyu sormadım.

Bu gibi bin metre kadar yükseklikte tümseklere sık sık rastladığımız gerçeği hala geçerli. Gönülsüzce gözlerimi kaldırırdım ve en yakındakine genellikle ufukta farkederdim. Veya henüz indiğimizden ileri devam etmek yerine tekrar ona tırmanırdık.

Tanımlanan iki olay arasını kapsayan son on yılımızdan bahsediyorum. Önceye gidenleri gizliyor ve ona benziyor olmalı ince uzun otlar gibi. O kaybolmuş yıllara eğitimimi de yüklemek mantıklı olur. Çünkü hatırladığım yıllarda herhangi bir şey öğrendiğimi hatırlamıyorum. Bu mantık sayesinde kendimi sakinleştiriyorum çünkü büyürken her şeyden az öğretilmişti bana.

Rezilliğim bir zirveden biraz kısa kalıyor. Tam tersine büyük bir sakinlikle yatsaydı. Eğer geri baksaydım bıraktığım yerde görecektim onu. Herhangi bir şey bana hatamı gösterirdi eğer hata varsa. Takip eden yıllarda onu tekrar bulma olasılığını dışarda tutmadım. Onu bıraktığım yerde eğer başka bir yerde olmazsa. Veya

beni çağırışını duyma olasılığı. Aynı zamanda kendime onun son günlerini yaşadığını söyleyerek. Fakat buna çok fazla ihtimal vermedim. Çünkü gözlerimi çiçekerde fazla kaldırmadım. Ve sesi zayıflamıştı. Ve eğer bunlarda yetmezse son günlerini yaşadığını kendime söylemeye devam ettim. Böylece hepsini birden hesaba almaktan vazgeçmem için çok fazla süre gerekmedi.

Şimdi havanın nasıl olduğunu bilmiyorum. Ama benim hayatımda ebedi yumuşaklıktaydı. Sanki toprak baharda dinlenir gibi. Kendi yarımküremizi düşünüyorum. Kayaların birden aşağı yuvarlanışı bizi yakaladı. Gökyüzünün farkedilebilir kararmasızlığıyla. Rüzgarsızlığı farketmeyebilirdim eğer o bundan bahsetmeseydi. Artık esmeyen rüzgardan. İçinden çıktığı fırtınalardan. Sadece süpürüp temizleyecek hiçbir şeyin olmadığını söylemek doğru olur. O çiçekler sapsızdılar ve yeri kaplamışlardı nilüferler gibi. İliklerimizi bunlarla parlatmak yok.

Günlerin çetelesini tutmadık. Eğer on yıla ulaşabiliyorsam bu pedometremiz sayesindedir. Toplam alınan yol bölü ortalama günlük alınan yol. Çok fazla gün. Böl. Kuyruk sokumundan önceki gece böyle bir rakkam. Rezilliğimin bir başka akşamı. Günlük ortalama her zaman zamana uygun. Çıkar. Böl.

Gece. Gün bu sonsuz ekinoksta olduğu sürece. Düşer ve devam ederiz. Şafaktan önce gitmiş oluruz.

Tavır dinlenme. Birbirine sıkıştırılıp üçe bükülmüş. İkinci dik açı dizlerde. Ben iç tarafta. Sanki bir kişiymiş gibi dönüyoruz o istediğini belirttiği zaman. Gece bütün o bükülmüş uzunluğuyla bana yaslandığını hissediyorum. Uzanmaktan ziyade uyumak sorunu gibiydi. Çünkü yan uyur yürüdük. Üstteki eliyle istediği yerimi tutup dokunabiliyordu. Belli bir noktaya kadar. Diğeri saçlarımın arasındaydı. Onun için artık olmayan benim için ise olamayacak şeyler mırıldanıyordu. Rüzgar yer üstündeki saplarda. Ormanların gölge ve korunağı.

Konuşmak için yaratılmamıştı. Gün ve gece başına yüz kelimelik bir ortalama. Üçüşta. Hepsi hepsi bir milyon. Sürekli tekrarlar. Fışkırmalar. Gelişigüzel bir inceleme için bile çok az. İnsanın kaderi hakkında ne biliyorum. Size turplar hakkında daha çok şey söyleyebilirdim. Onlara bir düşkünlüğü vardı. Eğer birini görseydim tereddütsüz tanırdım.

Çiçekler üstünde yaşıyorduk. Geçinmek için hepsi bu. Durdu ve eğilmeden bir avuç dolusu taç yaprağı yakaladı. Atıştırarak devam etti. Genelde bir sakinleştiricilikleri vardı. Tamamen sakindik. Gittikçe daha fazla. Herşey. Bu sakinlik fikri ondan geliyor. Onsuz benim olmazdı. Şimdi çiçekler hariç her şeyi yok edeceğim. Artık yağmur yok. Artık tümsekler yok. Çiçekler arasında sürüklenen ikimizden başka hiçbir şey. Yeter yaşlı göğüslerim yaşlı elini hissediyor.

Türkçesi: Mehmet Fehmi İmre

monolog II

Duvara çaktığım çivi düşmüş,
kalmamıştır acısı da
parmağına vurduğun çekicin.
Aradım, çiviyi bulamadım
parmağına vurduğun çekicin
acısı duruyor o delikte;
buruşan yüzün
gergın dudakların. Dudaklarım.
Dışarda bütün bir akordeon sızı.

duvar (tarihsel yay) II

Dışarda ensesindeki bıçağın biçimini alarak
acıyı evcilleştireceğini sanan sokakları
Filikalarını ve canyeleklerini karada unutmuş
açık denizde bir palyaço UMUT
Yani umu.Üstten asma kilidi olan.
Bindokuzyüz seksen metre derinde
Perçinlerini ve kakmalarını yosunların kapladığı,
anadolu işi bir ceviz sandığın içinde
ve insan elinin dokunmayı artık unuttuğu
bir sırça söylence ve gömüsü kendi olan

Ve akrilikle boyanmış makine peyzajlarında
kırsal keyfi tırpan sallayan elin
Ezber bir yorgunlukla akan siteli çıraklar.
Ürettiğinden (artık) tam anlamıyla kopmuş.
Kopmuş çığlığın çoğalan hacmi.
Cüzdanda solan ikrar resimler.
Şamdamdan süzülen mum eriyiği.
Akıyorken üretimliklerden yemekhanelere;
yorgun ve iş pasından arıtmadan ellerini
UMUT. Bir sırça söylence ve gömüsü kendi olan.

Kendine çoğalırsa bir aşk boğulur ah elbet.
Kaynağına döner çığlık çoğalmazsa.
Kendine akıtır zehrini akrep.

GÜNHAN BURAK

sanatoryum

hep kar yağan ormanlarda üşüsün giysileriniz
sürün atlarınızı atlarınızı görkemli ve mahzun
saygın ama müşfik genç ağaçlar dört bir yanda
siz bastıkça yok olurdu zemin "hayli eski bir zaman"
hep kar yağan ormanlarda vazgeçmiştiniz doludizgin
ne bir han ya da devrilen bir şato sincaplar belki
alnınızdan başlayıp yeraltına inen pürüzsüz otoyol
56 chevrolet 68 mustang bir kar dindi üzerinize
zeplin olmak geçerdi içinizden atlaslara sütunlara
mağara duvarlarında da resimleri görülen mızrak
hep kar yağan ormanlarda yalvarırım çalıntı olsun atlarınız
çizmeleriniz kadife parmaklarınız çini
dilediğiniz yerde dinlenebilirsiniz vücudunuzdan soyunup
özenle gömebilirsiniz ne gerek var telaşlanmaya
borunun ucunda yavaşlar ateş suyunuz acelesiz kavrulur
toprak bildiğiniz toprak verimli uçsuz bucaksız
büyütmeyin buz dansını kırıldı kırılacak
en iyisi sihirbazı ziyarete gidin
o anlatacak size masalınızı
meğer ulakmışınız kin kusan müjdeler çantanızda
ah o incir ağacından siz keşke hiç inmeseydiniz
öyleymiş artık talih yinelemez mührünü
dörtnala geçin hep kar yağan bir ormanı lütfen yakınmadan
"gibisiniz" siz şimdi kendinize "benzersiniz"
tepenin ucunda başlayan aralıksız giden sürtünmesiz otoyol
boyunca boğuyor ince hastalık içler acısı delikanlıları
yazı turada kaybettiniz her dakika şaibeli
nal sesleri motor homurtuları prensesin gözyaşları
hani yalınayak hani taş kule hani yıldızlı bahçe
giderek pişmanlığınızı andırıyorsunuz gaza daha sıkı
basıyorsunuz
miğferinizden usandınız zırhınız yumuşuyor teşhisi
aklıyorsunuz
ininden kovulmuş bir ahtapot musallat oldu yazgınıza
kendi kavminize hüsran taşıyorsunuz
gök yüzünü astı ne dönme dolap bulabilirsiniz ne uçak kazası
çırılçıplak hep kar yağan bir ormanda ucuz romanlarda
kaldınız
dizginleri gevşetin çekin ayağınızı pedaldan
tarihe geçtiniz.

gemilerimiz

gemilerimiz vardı ince direklilerimiz huysuz gemilerimiz
gemilerimiz salıncaklarımız atlıkarıncalarımız
poligonlarımız tünellerimiz ve daha neler
gemilerimiz kapristli gemilerimiz açık denizlerimiz
bir zamanlar meşhur sessizliklerimiz güvertede
dalıp gitmeleriniz ağır sigaralar içmeleriniz
gemilerimizle huzursuz gemilerimizle gece gökleriyle
vadilerini sınırlarını hayal ettiğimiz upuzun gemilerimizle
basıp gitmeleriniz sanki dünyanın öbür uçlarına
kuzeye ıssızlıklara geri dönülmeyen yerlere
denenmemiş zamanların korusuna kaldırıp koyduğumuz
gemilerimiz mor halkalı çekip gittiklerimiz
dar sokaklarından geçtiğimiz hastaneleri ateşe verdiğimiz
ağzımızdan alev püskürttüğümüz köşe başlarında
filikalarını sulara indirdiğiniz açık denizlerimiz
sırtımızda aynı zıpkın paçalarımız sivalı
tahtalarını ovup parlattığımız yırttığımız gemilerimiz
simsiyah mahzenlerine rüzgar gizlediğiniz
gemilerimiz vardı mutsuz gemilerimiz müthiş yelkenleriyle
pusulasız dümensiz hayalperestti gemilerimiz
pazar yerlerinde şenlik günlerinde eski devirlerde
bir kavalın peşine takılıp nehirlerine yuvarlandığınız
çatılarından akılalmaz canlılar sarkıttığınız
kaldırım meyhanelerinde kavgalar çıkardığınız
kestanecilerini birer birer öldürüp ince direklerine astığınız
gemilerimiz çamur deryaları zararsız hayaletleriyle
girdiğinde körfeze kalabalığa çarpardı hep en feci yerine
anlardık güneş tutulurdu alkışlardınız bağıra çağıra
bir yarınız yorgun argın söylenmeyecek maceralarla kalakalırdı
şölen başlardı istemeye istemeye katılırdı öteki yarımız
ve okuldan kaçmış çocuklar ve kovulmuş olanlar
mahalle maçlarında kaleye geçenler sakarlar çelimsizler
tayfa olurlardı gelecek sefere mahçup gülümseyişleriyle
bir kıta varmış duyduk en kuzeyde gemileriniz savruk gemileriniz
oraya da gideceklermiş oysa bir şey yok en kuzeyde
ama bir boşluksa aradığınız o dingin hiçlik kıpırtısız bekliyor
suskun simsiki kapanmış kendine zamansız ve başıboş
gemilerimiz vardı yola çıkardı en kuzeye uzun gemilerimiz
atlıkarıncalarına aldandığınız salıncaklarına tünediğiniz
uyuyakaldığınız balkonlarında dalgakıranlarında hassas odalarında
rüyalarınızda çocukluğumuzun ihanetlerini hatırladığınız
gemilerimiz beceriksiz gemilerimiz açık denizlerimiz
bugün gecikti.

JAMES S. HANS

kundera'da güzelliğin yasaları

Roman güzel ile utanç verici arasındaki bağı göstermekle, politik düzenimizi etkileyen, insan varlığının bu en önemli alanlarına bakış açımızı kaydeder. Kundera'ya göre bütün insan ilişkileri güç sorunuyla bağlantılıdır; güç gösterileri, bireyin, güzellik ve utanç hislerine karşı tavrını yansıtır.

Milan Kundera'nın "Varolmanın Dayanılmaz Hafifliği" adlı romanı, güzelliğin doğası üzerine düşüncelerimizi ciddi bir şekilde gözden geçirmemizi sağlar, günlük yaşam ile estetik arasındaki ilişkiyi de sorgular. Roman aynı zamanda Kundera'nın Nietzsche'ci biçim değerlendirmeleriyle getirdiği değişiklikleri yansıtır. Kısmen gelenekçi roman, kısmen deneme, kısmen lirik söylev, ama kesinlikle karışık biçimdedir "Varolmanın Dayanılmaz Hafifliği"; utanç ile güzellik arasındaki temel ilişkiyi kuran mirasından dolayı bile övgüye değerdir. Roman güzel ile utanç verici arasındaki bağı göstermekle, politik düzenimizi etkileyen, insan varlığının bu en önemli alanlarına bakış açımızı kaydeder. Kundera'ya göre bütün insan ilişkileri güç sorunuyla bağlantılıdır; güç gösterileri, bireyin, güzellik ve utanç hislerine karşı tavrını yansıtır. İnsan deneyiminin temel kategorilerindeki bütün bu revizyonların maksimum etkisi Nietzsche'nin sorusunu tekrarlar: Tam anlamıyla insan olmak ne demek?, Ne anlama gelirdi varlığını bize sunduğu biçimde kabullenmek elimizden gelseydi.

Kundera'nın, güzelliği en çarpıcı değerlendirmesi, romanın başlarında, yaşamdaki rastlantılar ile romandaki rastlantılar arasındaki ilişkiyi irdelerken ortaya çıkar. Romanının iki ana kahramanı Tomas ile Tereza bir dizi rastlantılar sonucu tanışırlar ve önlenemez bir şekilde hayatlarını değiştirirler. Bu yazgımız üzerindeki dış etkenlerin önemini tartışmasına neden olur:

> *"Tereza'ya evini terkedip yazgısını değiştirme cesareti veren erkeğin son anda eline sıkıştırdığı karttan ziyade bütün o rastlantıların (kitap, beethoven, altı sayısı, parktaki sarı bank) çağırısıydı. Belki aşkını harekete geçiren ve Tereza'ya yaşamının sonuna kadar bitmeyen bir enerji sağlayan da bu birkaç rastlantıdan başkası değildi. Gündelik yaşamımız bir rastlantılar sağanağı altında yaşanır, daha doğrusu insanlarla olayların kazara bir araya gelmesiyle oluşan sağanak. İki olay aynı anda meydana gelir: Tomas otelin restoranındayken radyoda Beethoven çalar. Böyle rastlantıların çoğunun farkına bile varmayız. Tomas'ın yerinde kasabanın kasabı oturuyor olsaydı, Tereza radyoda Beethoven çaldığının farkına bile varmayacaktı. (Gerçi o da başka bir rastlantı olacaktı). Ama büyümekte olan aşkı, güzellik duyusunu tutuşturdu, o müziği hiç unutmadı, ne zaman işitse duygulandı, çevresindeki herşey müzikle bütünleşti, onun güzelliğine büründü." (Sf. 60-61)*

Tereza'nın Tomas'a -Tomas'ın da Tereza'ya- ilgi duymasına yol açan rast-

lantılar zinciri, gelenekçi düşünce yöntemlerimize göre pek ciddiye alınmaz. Hepimiz biliriz ki; önemli ilişkilerin başında birbiriyle ilgisiz görünen şeyler biraraya toplanır ve biz bunun önemini yadsımaya çok yatkınızdır. Bu rastlantılar ilk karşılaşmaların anısına katkıda bulunabilirler ama yine de kendilerine özgü doğalarından ötürü, tam olarak ciddiye alınmazlar. Tereza, Tomas'a olan aşkını, başlangıçtaki Beethoven müziğine, ya da altı sayısına, kitaplara veya parktaki sarı banka borçlu olduğunu ileri sürseydi çok aptal olurdu. İşte Kundera'nın burada tartıştığı budur.

Tereza ile Tomas'ın ilk karşılaşmaları, kendi yaşamımızdaki rastlantılara daha fazla dikkat etmemize yolaçar. Kundera, Tereza'nın yaşamındaki küçük rastlantıların, aşkına hareket getireceğini, günün sonunda halsiz kalmasını önleyecek bir enerji kaynağı sağlayacağını iddia ederse, bu tür olayların, yaşamımızı değiştirerek sürdürmeyi sağlayan bir güce sahip olduğunu düşünmeliyiz.

Kundera, Tereza'nın yaşamındaki küçük rastlantıların, aşkına hareket getireceğini, günün sonunda halsiz kalmasını önleyecek bir enerji kaynağı sağlayacağını iddia ederse, bu tür olayların, yaşamımızı değiştirerek sürdürmeyi sağlayan bir güce sahip olduğunu düşünmeliyiz.

O halde neden onları gözardı etmeye bu kadar eğilimliyiz?

Neden bu rastlantıların yazgımızla ilgisi yokmuş gibi davranırız? Ve neden öykü-roman yazarlarımızın eserlerinde rastlantıyı en aza indirmelerini bekleriz? Nedenini açıklamadan önce Kundera, bunları önemsememekle neler kaçırdığımızı anlatır:

> *"Tereza'nın Tomas'ı ilk görmeye gidişinde koltuğunun altına sıkıştırdığı romanın başlarında, Anna ile Vronski garip koşullarda tanışırlar, tren istasyonunda beklerken adamın birisi trenin altında kalır. Romanın sonunda, Anna kendini trenin altına atar. Bu simetrik düzenleme -aynı motif hem başta hem sonda ortaya çıkar- çok romansal gelebilir size, aynı fikirdeyim diyebilirim; ancak romansal teriminin "kurgusal", "uydurma", "yaşamla ilgisiz" gibi anlamlar içermemesi koşuluyla. Çünkü insan yaşamı da tamamıyla böyle bir biçime göre müzik eseri gibi düzenlenmiştir.*
>
> *Güzellik duyusunun gösterdiği yolda, birey rastlantısal bir olayı (Beethoven'in müziği, trenin altında ölüm) yaşamında değişmez bir yere sahip olacak bir motife dönüştürür. Anna yaşamına son vermek için başka bir yol bulabilirdi. Ama aşkın doğuşuna unutulmaz biçimde bağlanan ölüm ve gar motifi, umutsuzluk saati geldiğinde tüm karanlık güzelliğiyle ayarttı onu. Farkına varmadan birey yaşamını en sıkıntılı anlarda bile güzellik yasalarına göre düzenler. O halde gizemli rastlantıların (Anna ile Vronsky'nin karşılaşmaları, gar ve ölüm veya Beethoven, Tomas, Tereza ve konyağın bir araya gelmeleri gibi) büyüsüne kapıldığı için romanı kınamamalı, ama kendi yaşamındaki rastlantıları göremeyenleri kınamalı. Çünkü böylelikle güzelliğin bir boyutundan yoksun bırakmaktadırlar yaşamlarını. (sf. 61-62)*

Kundera, kendi yaşamımızı biçimleyen rastlantıların farkına varmayıp onu, kahramanları arasında çürük rastlantısal ilişkiler kurmakla suçladığımız için bizi eleştirir. Daha da önemlisi, Kundera romanın temel içeriğinin ne olduğunu şöyle açıklar: "Farkına varmadan, birey, en sıkıntılı zamanlarında bile yaşamını güzellik yasalarına göre düzenler." Gelecekte neyi nasıl yapacağımızı bir dizi mantıksal nedene bağlamak yerine, güzellik yasalarına göre hareket etmemiz söylenir bize. Ve biz bunu farkına varmadan yaparız zaten. Kundera, yaşam kontrolümüzü herhangi bilinçli bir müdahaleden, tarafımızca gerekli hiçbir yansıtma olmayan bir merkeze çekmiştir. Freud'un "bilinçsizliği"nden farklı olarak bu merkez, yaşamı güzellik yasalarına göre biçimlese bile "cinsel arzu", veya "zevk ilkesi" gibi terimler çok farklı bir çerçeve çizerler. Tereza'nın yaşamındaki "Beethoven müziği", "kitap okuma", "altı sayısı" gibi motiflerin cinsel enerji ile hiçbir ilgisi yoktur ama "zevk

arama" üzerinde yoğunlaşırlar. Bunlar tamamıyle farklı ısmarlama yöntemleridir, çünkü ben-merkezlidirler, çünkü cinsel ilgiyi yansıtırlar veya bilinçsiz güçler bizi zevk aramaya iter.

Güzellik yasaları, tanım olarak, kişisel isteğin ötesinde, cinsel enerjinin sonsuz tanımına indirgenmeden ziyade, yaşamımıza başka bir boyut ekler. Tomas ve Tereza'nın aktif cinsel içgüdüye sahip olmadıklarını da belirtmek gerek. Ayrıca insan tanımının "yüksek" biçimlerinde yeralan cinsel ve bedensel aktivite, güzellik yasalarının bir göstergesi de değildir. Aksine, güzellik yasaları, onları Beethoven müziğinden ya da Tolstoy'un romanlarından ayrılamayan cinsel, bedensel konumlarda ve içeriklerde inceler.

Eğer ruh ve beden her zaman uyum içerisinde değilse -Tereza'nın gurulduyan midesinin vurguladığı gibi- anlamakta güçlük çeksek bile- yasalar, ikisi beraber çalıştığında geçerli olurlar.

Yine'de Tereza ile Tomas'ı biraraya getiren rastlantılar gözönüne alındığında, güzellik yasaları onlara uygulanabilecek aşırı bir terim gibi görünür. Bu, sadece rastlantı olduklarından değil önemsiz ve anlamsız olduklarındandır. Kundera bile onların sıkıcılığını ve bazen güzellikle ilgili olsalar bile, bir yasaya bağlı olamayacak kadar kendine özgü yapıya sahip olduklarını vurgular. Örneğin, Tereza'nın Beethoven'a ilgisinin mantığı, müziğin değerine karşı hiçbir övgüsü betimlenmediğinden daha başlangıçta sırıtır. Oysa Tereza, Beethoven'ı "yüce" birşeyleri temsil ettiği için övgüye değer bulur, bu yüce duyarlılık, diğer insanların Beethoven'ın yapıtlarını beğenmesinden değil, müzikle hiç ilgisi olmayan "yüce" kavramları temsil ettiğindendir.

> *"Prağlı bir yaylı sazlar dörtlüsü kasabaya uğradığından beri tanıyordu Beethoven'in müziğini. Tereza (onun yüce birşeylere özlem duyduğunu biliyoruz.) konsere gitmişti. Konser salonu neredeyse boştu. Dinleyici olarak salonda Tereza'nın dışında sadece eczacıyla karısı vardı. Sahnedeki müzisyen dörtlüsü karşılarında üç dinleyici bulunca konseri iptal etmeme inceliği gösterip, Beethoven'ın son üç Quartetinden oluşan bir konser vermişlerdi. Daha sonra eczacı müzisyenleri ve Tereza'yı akşam yemeğine çağırmıştı. O günden sonra Beethoven, öte yakadaki dünyanın, o hep özlemini duyduğu dünyanın simgesi olmuştu kız için." (sf. 58-59)*

Tereza'nın yaşamındaki "Beethoven müziği", "kitap okuma", "altı sayısı" gibi motiflerin cinsel enerji ile hiçbir ilgisi yoktur ama "zevk arama" üzerinde yoğunlaşırlar. Bunlar tamamıyle farklı ısmarlama yöntemleridir, çünkü ben-merkezlidirler, çünkü cinsel ilgiyi yansıtırlar veya bilinçsiz güçler bizi zevk aramaya iter.

Burada bir güzellik varsa, Beethoven'ın son quartetine duyulan hayranlıkla çok az ilgisi vardır. Beethoven'ın kendisi de bazı yüce şeyleri temsil edebilir ama güzellikle hiç ilgisi olmayan eczacının evine davet ve oradaki müziyenlerin özel konserini izleme ayrıcalığı yüce şeylerin yerini alır.

Şunu da belirtmeliyiz ki Tereza'nın Beethoven'a ilgisi nedeniyle Tomas' da müziğe katılır ve son quartteki "es muss sein" (olmalı) motifini kendi yaşamına geçirir. Bu yüzden kendine özgü kavram üzerine kurulan motifler, sonuçta orijinaliyle benzerlikler taşır. Aynı şekilde Tereza'nın Beethoven müziğine uçarı yaklaşımı, Tomas'ın Prag'a ve Tereza'ya dönme konusundaki zor kararıyla

Aristo

Federico Fellini: "1990"

birleşince ciddileşir. Kundera'nın anlattığına göre aynı şey Beethoven'ın da başına gelmiştir; Kendisine borcu olan bir arkadaşıyla şakalaşmalarından doğan muzip bir esinti (es muss sein-olmalı) son quartette ağır çözümlemelere dönüşür. Bunlar rastlantıdan da ötedir ya da en azından kişilik, yaşantıyı biçimleyen rastlantıların ürünü olabilir. Güzellik yasalarına sıkı sıkıya bağlı kalırsak, Tereza'nın Beethoven müziğinin güzelliğinin ayrımına varmamış olmasını önemsiz sayabiliriz. Müziğin kendisi yüce birşeyleri temsil edebilir ama güzellik yasalarının Tereza'nın yaşamındaki biçiminin müzikle hiç ilgisi yoktur. Sarı bank, ve altı sayısı gibi Tereza'nın Tomas ile ilk karşılaşmasıyla bağlantılı diğer rastlantıların da saçma oluşu bu olguyu destekler. Ne bank ne de altı sayısı güzellikle bağlantılı değildir, Ancak Tereza'nın geçmişinde iz bırakan olaylara ve yaşamına dayanan öznel durumlarda bu bağlantı kurulabilir. Bu olaylarla tekrar karşılaştığında onlara farklı bir gözle bakar ve gözünde değerleri artar. Diyebiliriz ki bütünün parçaları gelişigüzel seçilmiştir. Altı sayısının hiçbir özel değeri yoktur, ancak Tereza'nın yaşamındaki önemli bir rastlantıyla bağlantı kurulduğunda değer kazanır. Bu gelişigüzel rastlantılar üzerine kurulan motif güzellik yasalarını yansıtır ve bu motiflerin kendine özgü anlamlarına bakılmaksızın geliştirildiğini gösterir.

Beethoven'ın "es muss sein" motifi bu işlevi çok iyi yansıtır ve diyebiliriz ki bu

Tereza'nın Beethoven müziğine uçarı yaklaşımı, Tomas'ın Prag'a ve Tereza'ya dönme konusundaki zor kararıyla birleşince ciddileşir. Kundera'nın anlattığına göre aynı şey Beethoven'ın da başına gelmiştir; Kendisine borcu olan bir arkadaşıyla şakalaşmalarından doğan muzip bir esinti (es muss sein-olmalı) son quartette ağır çözümlemelere dönüşür.

Kundera

olay tamamıyle kendine özgüdür. Bir arkadaşının Beethoven'a borcu vardır, parayı istemeye gittiğinde adam: "muss es sein" (şart mı) der; Kundera'nın anlattığına göre Beethoven içten bir kahkaha atar ve "es muss sein" (şart) diye cevap verirken, bu sözcükleri ve onlara eşlik eden ezgiyi bir yere not eder. Daha sonra bu ezgi son quartetin en zor, en ciddi kısmını oluşturur. Bu gerçekçi motif üzerine dört ses için bir kanon besteler, üç ses: "es muss sein, es muss sein, ja, ja, ja" (Şart , şart , evet, evet, evet) diye söylerken dördüncü ses: "Heraus mit dem beutel" (çıkar keseyi) diyerek araya girer. Bu gülünç para isteme, son quartetteki "zor çözümleme"den çok uzaktır ve "es muss sein" motifinin Beethoven'ın daha sonraki yaşamında yer almaması için hiçbir neden yoktur. Cümle, sadece Beethoven seçtiği için anlam kazanır, dolayısıyla başka birinin konuşmasından yapılan alıntıların birbirinden farkı yoktur. Fakat bu kendine özgü başlangıç, Beethoven'ın yaşamında müzikal bir motife dönüşür ve ciddi bir müzikal girişimi ortaya çıkarır. Tereza ile Tomas'ın yaşamları da güzellik yasalarına göre düzenlenmiştir, bu yasalar dünyanın kurulu estetik düzenini belirleyen güzellik yöntemleri ve motifleri olarak ortaya çıkan rastlantısal şeylerdir. Farkına varmakta zorluk çeksek bile, yaşamlarımızı hep mantığın kontrol ettiğini zannetsek bile, kundera bu kahramanları vasıtası ile doğadaki varlığımızın estetik olduğunu gösterir.

Aristo; "Olmayacak ihtimaller yerine olabilecek ihtimalsizlikler" üzerine kurgularını yapmıştır. Bu ayırım, Kundera'nın rastlantılar üzerine kurduğu ilişkilerle romanında yapmaya çalıştığı şeydir.

"Varolmanın Dayanılmaz Hafifliği" adlı roman yansıtıcı olduğu ve düzenli bir şekilde, bunun bir hayal ürünü olduğunu anımsattığı için, Kundera deneysel bir yazardır. Kundera için bu ayırım kavramı bizim anladığımızdan farklı bir anlam taşır. Kundera, bazı bakış açılarına göre yaşamımızın hayal ürünü olduğunu, bize göre ise olmadığını öne sürerse, benzer mantıkla romanlar da yaşamlarımız kadar gerçektir. Kişi, yaşamının hayal ürününe (gerçek dışı), hayal ürününün ise gerçeğe dönüştüğünün farkına varamadığı için, bilinçliliğinin sekteye uğramasına yol açan, hayal ürünü ile gerçek yaşam arasındaki ayırımı, Amerikalı John Barth gibi yazarın birisi gülünç şekilde kullanabilir. Kundera ise yaşamımızın gerçekliği ile gerçek dışı kahramanlarının ilgisi bulunmadığını ve hayal ürünlerinin başka yerlerdeki gerçekdışılığını vurgular.

Karakterlerin hayal ürünü olduğu tekrar tekrar hatırlatılır bize: "Einmal ist keinmal" sf. 8 (Alman özdeyişi; bir kere olan şey hiç olmamış sayılır) romanda Tomas'ın yaşamının böyle gerçekdışı ortaya çıkışı aslında gelenekçi bir roman kahramanınki kadar "zenginlik", "akla yatkınlık", ve "betimleme tutarlılığı" taşır. Kundera'ya göre gerçekle gerçekdışı arasındaki sınır, edebiyatla yaşam arasındaki ayırımla çizilebilecek birşey değildir.

Bu ayrımı yapmak için gerekli ve kullanışlı nitelemeler, sonsuz bir gürültü içinde kaybolurlar. Bu gürültü, yapay dilbilimin gerçekdışılığından, ve kültürümüzün sunduğu yapı üzerine kurulan yaşamlarımızın yapaylığından gelir.

Bu gürültü içinde kesin göstergeler bulabilmek için, Kundera, yaşamımızın güzellik yasalarına göre biçimlendiğinde, doğadaki ilk ve en önemli estetik olduğu kavramını gözden geçirmemizi önerir. Yaşamımızı estetik yasalarına göre biçimleriz, fakat... bu tanımlamanın bir yerinde bir "fakat" olmalı, aksi halde "hayal ürünü" gerçekdışıdır anlamına gelen bir tuzağa düşeriz. "Varolmanın Dayanılmaz Hafifliği"nde Kundera bu fakat'ı hayal ürünü ve gerçek dışıyla kesişen "Kitsch" kavramıyla açıklar:

> *"Dinsel ve politik bütün Avrupalı inançların arkasında, dünyanın düzgün yaratıldığını, insan varlığının iyi olduğunu, bu ne-*

denle çoğalması gerektiğini söyleyen yaradılış kitabının birinci bölümü vardır. Bu temel inanca Varoluşla Kesin Uzlaşma adını verelim. Son zamanlara kadar bok sözcüğünün başında b.. şeklinde yazılmasının ahlaki değerlerle ilgili yoktur. Bokun ahlaksızlık olduğunu ileri süremeyiz. Bu karşı çıkış metafizikseldir. Hergün yapılan dışkılama, yaradılışı reddetmenin günlük kanıtıdır. Bok ya kabul edilebilir birşeydir (bu durumda kendinizi banyoya kilitlemeyin) ya da reddedilecek biçimde yaratılmışızdır. Böylece varoluşla kesin uzlaşmanın önerdiği estetik ülkü, bokun reddedildiği ve herkesin bok yokmuş gibi davrandığı bir dünyadır. Bu estetik ülküye kitsch denir. Kitsch, romantik ondokuzuncu yüzyılın ortasında doğmuş Almanca bir sözcüktür ve diğer batı dillerine Almanca'dan yayılmıştır. Çok kullanıldığı için metafiziksel anlamını yitirmiştir; Kitsch, sözcüğün hem gerçek, hem betimsel anlamında bokun kesin reddidir. Kitsch, insan varoluşunda reddedilen herşeyi dışlar." (sf. 251-252)

Beethowen

Güzellik yasalarının yaşamımızdaki yeri konusunda Kundera'nın iddiaları, kendi görme biçimlerimizle çelişir. Çünkü varoluşla kesin uzlaşma içinde olduğumuza kendimizi inandırmak için farklı bir estetik çerçeveye uyum sağlamışızdır. "Kitsch, insan varoluşunda herşeyi dışlar" tümcesi, dünyanın hoşnut edici bir yer olduğuna kendimizi inandırmak için gerçekdışı betimlemelere dayanan bir estetiği açıklar demektir. Bu estetik anlayışını en iyi açıklayanlardan birisi Nietzsche'nin ünlü tümcesidir: "Gerçek yokolsun diye sanata sarılınız." (Güç arzusu, sf. 435) İnkar etmemize karşın Kundera, bokun doğasını özenle açıklar: "Kitsch, ölümü perdelemek için kullanılan bir paravandır." (sf. 257)

Dünyamız herşeyin temelde iyi olduğunu savunan İncill ve Yaradılış öğretisi üzerine kurulmuştur, ama bunun böyle olduğuna inanmayıp kabul yerine reddin estetiğini kurmayı yeğleriz. Yukarıdaki tümceye karşı bir tezi Nietzsche şöyle ifade eder: "En zor ve garip sonunlarında bile yaşama evet." (Putların Alacakaranlığı, sf 562) Ve bu Kundera'nın da duygularını yansıtır. Aynı biçimde Kundera kitsch kavramını ölüm korkusuyla bağdaştırır, ve buna bokla başlamasının nedeni, bokun sadece yaşamdan tiksintimizi iyi betimlemesi değildir, bok, ölümün yüzündeki kaygıdan daha derin birşeyi yansıtır; utancımızı açığa çıkarır. Eğer Yaradılış dünyanın iyi olduğunu ve varoluşla kesin uzlaşmayı önerirse, Adem ile Havva'nın elmayı yedikten sonra ilk hissettiklerinin ne olduğunu da açığa çıkarır: Utanç.

Gerçekten de Yaradılışta şöyle der: (2:25) "Ve onlar, karı koca her ikisi de çıplaktılar ve utanç duymuyorlardı." Düşkünlükten sonraki yaşamın ayırıcı özelliği utançtır. Bok bu utancı temsil eder ve bunun sonunda insan olmaktan duyulan tiksinti ve varoluşla kesin uzlaşmanın kaçınılmaz inkarı- batının estetiğinin taa Eflatun'un "Devlet"ine kadar dayanmasından kaynaklanır.

O halde "Varolmanın Dayanılmaz Hafifliği", iki ayrı estetik kuramı sunar: Kitsch olarak adlandırılan, dünyadaki

Aynı biçimde Kundera kitsch kavramını ölüm korkusuyla bağdaştırır, ve buna bokla başlamasının nedeni, bokun sadece yaşamdan tiksintimizi iyi betimlemesi değildir, bok, ölümün yüzündeki kaygıdan daha derin birşeyi yansıtır; utancımızı açığa çıkarır. Eğer Yaradılış dünyanın iyi olduğunu ve varoluşla kesin uzlaşmayı önerirse, Adem ile Havva'nın elmayı yedikten sonra ilk hissettiklerinin ne olduğunu da açığa çıkarır: Utanç.

tatsız şeyleri gözardı eden gelenekçi estetik ve en sıkıntılı anlarında bile yaşama evet diyen estetik. Eğer estetiğin bu iki türü yalnızca sanat dünyasının ürünleri ile ilgili olsaydı, bok ve kitsch sorunu göreceli olarak anlamsız olurdu: Sanat eserinin geçerliliğini sağlayan standartlar olurdu. Sorun güzellik görüntümüzün böyle dar bir çerçeve içinde olmamasıdır. Bu yüzden Kundera şöyle der: "Kitsch bütün politikacıların, politik partilerin ve hareketlerin estetik ülküsüdür" sf. 251. Buna göre romanların en gerçek dışı bölümleri kaçınılmaz olarak politiktir, çünkü utanç verici şeyleri gözardı etme isteğimizi kullanmak, politik sisteme her zaman cazip gelir.

Sahip olduğu güçten ötürü politik kitsch çok tehlikelidir. Bunun en açık şekli, Kundera'nın "totaliter Kitsch" diye adlandırdığıdır: *"kitsch'e zarar verecek herşey yaşam adına ortadan kaldırılmalıdır; her türlü bireycilik gösterisi (çünkü bütünden ayrılan gülümseyen kardeşliğin yüzüne vuran tükürüktür); her türlü kuşku (çünkü ayrıntılardan kuşku duyan, sonunda yaşamın kendisinden kuşku duyacaktır); her türlü ironi (çünkü kitsch alanı içinde herşey son derece ciddiye alınmalıdır)". (sf. 255)*

Ne kadar çok veya az çoğulcu toplumlarda yaşarsak yaşayalım politik parti ve hareketler kitsch üzerine dayanır ve yaşam artan bir biçimde politik partiler ve hareketlerden ibaret bir toplum kavramının etkisi altına girer. Politik kitsch'in estetiği o kadar tehlikelidir ki; akşam haberlerinde izlenen politik hareketlerden, yerel olaylara kadar her alana sızar. Daha da önemlisi, kitsch'in öngördüğü utancı gizleme, kurbanlara duyulan gereksinim sorunu yaratır. Kundera bu soruna romanında yöresel örnekler verir, Tereza'nın durumunda, totaliter kitsch'i, yaşamında yanlış giden şeyler için bir suçlu arayan annesi simgeler:

> *"Herşeyini kaybettiğini anlayınca bir günah keçisi aramaya girişti. Herhangi bir kimse olabilirdi: Erkeksi ve sevgisiz ilk kocası, erkeksi olmayan ve çok seven, Prag'dan alıp götürüp sonra da bir kadından diğerine koşarken onu kıskançlık krizlerine sürükleyen ikinci kocası. İkisine de gücü yetmemişti. Ona ait olan, kaçmayı bilmeyen, bütün günah keçilerinin yerini tutabilecek tek rehine Tereza'ydı". (sf. 53)*

Tereza'nın annesinin kötü giden şeyler için suçlayacak birine ihtiyacı vardı ve bulabildiği tek kişi Tereza'ydı, kızının masum olup olmadığı hiç farketmezdi, önemli olan kendi yaşamındaki yanlışları başka birine yükleyebilmesiydi. İşin garibi, Tereza'nın annesinin kitsch dünyasını onaylamaktan çok, inkar ettiğini düşündüren davranışları da vardı:

> *"Tereza'nın annesi gürültüyle sümkürüyor, herkesin içinde cinsel yaşamını anlatıyor, takma dişlerini göstermekten zevk alıyordu. Dişlerini dilliyle gevşetip, gülümserken üst takma dişlerini alttakilerin üstüne düşürdüğünde yüzü korkunç bir hal alıyordu".*

Ne kadar çok veya az çoğulcu toplumlarda yaşarsak yaşayalım politik parti ve hareketler kitsch üzerine dayanır ve yaşam artan bir biçimde politik partiler ve hareketlerden ibaret bir toplum kavramının etkisi altına girer.

(sf 55)

Bedeninden ve onun çürümekte olmasından utanmak şöyle dursun, annesi utanmazca davranışlarından adeta zevk alıyor ve bu hareketlerinden kaçmayı deneyen Tereza'yla alay ediyordu:

> *"Davranışı, gençliğini ve güzelliğini iten bir jesti. Çevresinde diz çöken dokuz talibi olduğu günlerde, çıplaklığının üzerine titrerdi. Şimdi ise o tevazuyu kaybetmekle kalmamış, kendisini ona bağlayan bütün bağları da koparmıştı, yeni takındığı bu utanma bilmez tavır, gençliğin ve güzelliğin abartılmış, değersiz şeyler olduğunu haykırmakta kullanıyordu". (sf. 55-56)*

Bunlar kitsch'i arkasına almış birinin davranışları olamaz, Tereza'nın annesi kendi kitsch kuramını geliştirmekte ve bu sayede kendisi ile ölüm ve çürümüşlük arasındaki ilişkiyi yadsımakta ve diğer insanları da kendisiyle birlikte ütopik bir

farksızlık toplumuna sürüklemektedir;

> *"Teraza'nın annesi adalet istiyordu. Yaşamındaki suçlu cezalandırılmalıydı. Kızının, kendisiyle birlikte utanmabilmezlik dünyasında, gençlik ve güzelliğin anlamsız olduğu dünyada, ruhları, görünmez bedenleri birbirinin aynı kişilerin toplandığı bir kamptan farksız dünyada kalmasını istiyordu." (sf 56)*

Kundera'nın da "İnsanların yeryüzündeki kardeşliği ancak kitsch temeli üzerine kurulabilir." şeklinde ifade ettiği gibi, eğer kitsch'in tüm politik imajları evrensel kardeşlik ideali üzerine kurulmuşsa, Tereza'nın annesi de aynı kitsch'i kullanıyordu; İnsanlar arasındaki farklılıkları yok sayarak evrensel kardeşliğe daha acımasız bir yolla ulaşıyordu.

Eğer işgal kuvvetleri, Rus işgalinin Çekoslavakya'yı kesin bir yıkımdan kurtardığı fikrini geçerli kılabilselerdi, insanların yaşadığı dehşet nedeniyle bazı kişileri suçlamak gerekirdi.

Tereza'nın annesi kendi kırgınlık ve yadsımalarından doğan kitsch imgesini başkalarına da zorla kabul ettirmeye çalışan bir totaliter, bir teröristti. Aynı zamanda bu davranışları kırgınlık ve yadsıma temelinde kurulmuş pek çok politik hareketle de benzerlik gösteriyordu. Kundera, problemin ciddiyetini vurgulamak için kendi ülkesinden örnek verir:

> *"Rus işgalini izleyen ilk yıllar henüz terör yönetimi olarak nitelendirilmezdi. Hemen hemen hiç kimse işgal yönetimi ile uzlaşma içinde olmadığından, Ruslar birkaç kural dışı kişiyi bulup çıkarmak ve onlara itekaka güç vermek zorundaydılar. Ama bu kişileri nereden bulacaklardı? Komünizme ve Rusya'ya duyulan inanç tümüyle ölmüştü. Böyle olunca da kendilerini yaşamdan alacaklı sanan, beyinlerinde bir intikam taşıyan kişileri bulup çıkardılar. Derken bunların saldırganlıklarını canlı tutmak üzerindealıştırma yapabilecekleri hedefi seçtiler: Hayvanlar. Birdenbire gazetelerde yazı dizileri ya da örneğin kent sınırları içindeki bütün güvercinlerin yokedilmesini isteyen örgütlenmiş okur mektupları görülmeye başlandı. Ve güvercinler yok edildi. Ama asıl nefret köpeklere yönelikti. İnsanlar işgal felaketini henüz atlatamadan radyo televizyon ve basın bir köpektir tutturmuş gidiyorlardı, ancak bir yıl sonra biriken kin gerçek hedefini buldu; İnsanlar, işlerinden alınıp, tutuklanmaya yargılanmaya başladılar. Hayvanlar sonunda rahat nefes alabildiler." (sf. 290)*

Eğer işgal kuvvetleri, Rus işgalinin Çekoslavakya'yı kesin bir yıkımdan kurtardığı fikrini geçerli kılabilselerdi, insanların yaşadığı dehşet nedeniyle bazı kişileri suçlamak gerekirdi.

Güvercinlerden başlayıp, köpeklere ve insanlara kadar rejime muhalif oldukları varsayılan herkesin kurban rolünü üstlenmesine Çekler göz yumdular, ancak bunu hiçbir zaman itiraf edemediler. Tüm bunlardan sonra, kurban edilenler uluslarının kaderinden sorumlu değillerdir, ancak Tereza'nın annesi gibi, kişi olayın gerçek sorumlularına karşı (bu olayda Ruslar) savaş veremiyorsa, utançtan ölmemek için suçlayacak başka birini bulmalıdır.

Rejimin utanç duygusunu en güçlü silah olarak kullanması rastlantı değildir. Muhaliflerinin özel sohbetlerinin kayıtlarını yayınlayarak, onların son derece insani küçük gaflarını sergileyerek halkın gözündeki itibarını sarsmak, Tomas'a yaptıkları gibi itirafname yazmaya zorlayıp onları suskunluğa mahkum etmek ve insanın konumunu korumak uğruna baskıya boyun eğme eğilimini kullanıp saygınlığını yok etmek, kullandıkları yöntemlerdendi. Aynı şeyi Tomas'a da yaptılar:

> *"Tomas hastanedeki en iyi cerrah sayılıyordu. Söylentilere bakılırsa, emeklilik yaşı yaklaşan başcerrah yakında ondan kendi yerine geçmesini isteyecekti. Bu söylenti, yetkililerin ondan özeleştirisini içeren bir yazılı belge istedikleri söylentisine eklenince, onun bu isteğe evet diyeceğinden kuşku duyan kalmamıştı.*
> *Onu ilk irkilten şey bu oldu; hiçbir zaman insanlara saygınlığından kuşku duyma fırsatı vermediği halde, erdeminden çok namussuz-*

luğuna oynamaya hazırdı herkes. İrkiltici bulduğu ikinci şey ona yakıştırdıkları konuma gösterdikleri tepkilerdi. Bunları iki ana bölümde inceleyebiliriz:
İlk tür tepki, kendileri (kendileri ya da yakınları) söyledikleri bir şeyleri geri almış, kamuoyu önünde işgal yönetimi ile uzlaşmış ya da uzlaşmaya hazır (istemeden elbette; hiç kimse yapmak istemezdi böyle bir şeyi) kişilerden geliyordu.
İkinci tür tepki, kendileri (kendileri ya da yakınları) kovuşturmaya uğramış, işgal güçleriyle uzlaşmayı reddetmiş ya da kendilerinden böyle bir şey istenmemiş de olsa (bu işlere ciddi olarak karışamayacakları kadar genç oldukları için) uzlaşmaya girmeyeceklerinden (yazılı açıklama imzalamayan) son derece emin olan kişilerden geliyordu.
O an birdenbire garip bir gerçeği fark etti Tomas; herkes gülümsüyordu ona, herkes sözlerini geri alan açıklamayı yazmasını istiyordu; böylesi herkesi mutlu edecekti! İlk tür tepkiyi gösterenler mutlu olacaklardı, çünkü bu korkaklığa ödün vererek onların eylemlerinin olağan görünmesini sağlayacak, böylece onlara yitirdikleri onurlarını geri verecekti. İkinci tür tepkiyi gösterenler, onurlarını hiçbir zaman elden çıkarmamaları gereken bir ayrıcalık gibi görenler, korkaklara karşı gizli bir sevgi besliyorlardı, çünkü onlar olmadı mı cesaretleri ufalanıp gidecek, çok geçmeden kimsenin hayran olmadığı sıradan, tek düze bir angarya olup çıkacaktı." (sf. 184-187)

Hem utanç içinde yaşayanlar, hem de cesaret gösterip rejimle uzlaşmayanlar (ya da uzlaşmayacaklarını düşünenler) Tomas'ın bu itirafnameyi imzalamasını istiyorlardı, çünkü ancak bu şekilde kendileri hakkındaki hayalleri sarsılmadan kalabilecekti. Zaten utanç içinde olanlar, Tomas gibi dürüst bir adamın da baskı altında çözülebileceğini görünce kendi çözülüşlerinin normal olduğunu düşünüp rahatlayacaklardı. Baskıya karşı direnenler ise kendi gösterişli cesaretlerini öne çıkarmak için bu tür çözülmelerin çoğalmasını istiyorlardı. Her iki şekilde de utançtan kaçınılıyor, kitsch yayılıyordu.

Bu durumda Kundera'nın bize vermek istediği, romandaki karakterlerin, estetik olasılıklar ile bunların politik dünyayla bağları arasındaki ilişkiyi sorgulamalarıdır. Kitap güzellik yasalarının iki yönde hareket edebileceğini göstermektedir. Bu yönlerden ilki yaşamın pisliğini ve utancı yadsıyarak politik ve sosyal yaşantımızı belirleyen kitsch geleneklerine göre hareket etmesidir. İkinci yön ise, Adem ile Havva'nın elmayı yedikleri anda ortaya çıkan ve insan varoldukça varolacak olan utanç ile estetik arasındaki ilişkiyi zorunlu sayan yöndür, ayrıca yaşamda sakınmayı yeğlediğimiz şeylerin bastırılmasından çok onların tanımlanmasına adanmış bir estetiktir. Kitabın bütününde, kitsch illüzyonları te-

Bu yönlerden ilki yaşamın pisliğini ve utancı yadsıyarak politik ve sosyal yaşantımızı belirleyen kitsch geleneklerine göre hareket etmesidir. İkinci yön ise, Adem ile Havva'nın elmayı yedikleri anda ortaya çıkan ve insan varoldukça varolacak olan utanç ile estetik arasındaki ilişkiyi zorunlu sayan yöndür.

melinde kurulmuş bir toplumsal politik sistemin yıkıcı etkileri tekrar tekrar vurgulanarak Kundera'nın sunduğu saf olmayan güzelliğin değeri ortaya konulmaktadır.

Nietzsche'nin ebedi dönüş ve üstün insan kavramlarındaki ağır yük ve Beethoven'ın "Es muss ein" indeki ağır kararın yorumları ve ağırlığın değeri hakkındaki anlatımları Kundera'nın estetik anlayışını yansıtmaktadır. Ağırlıkla olan ilişkimizi uygun bir şekilde irdeleyebilmek için Kundera bizi hayvanlarla kurmuş olduğumuz ilişkiyi -ki bu ilişki her yönüyle rezilcedir- gözönüne almaya davet eder. Bu ilişki yaradılışla ilgili ilke kitaplardan türemiştir ve Kundera hayvanlara karşı tutumumuzu bu bağlamda incelemiştir:

> *"Yaradılış kitabının en başında bize Tanrı'nın insanı balıklar, kuşlar ve tüm yaratıklar üzerinde egemenlik kursun diye yarattığı söylenir. Yaradılış kitabını yazan*

İnsandı elbette, at değil. Tanrı'nın insana hayvanlar üzerinde egemenlik kurma izni verip vermediği pek belli değil.
Daha akla yatkın olanı, insanın, inekle at üzerinde kurduğu egemenliği kutsasın diye Tanrı'yı yaratmış olması. Evet bir geyiği ya da ineği öldürme hakkı, en kanlı savaşlar sırasıda bile insanın hemfikir olduğu tek konu." (sf. 287-288)

Hayvanlar üzeimde egemenlik kurmak gibi bir hak iddıa edıyorsak bu davranışımızı haklı kılacak bir tanrı yaratıyorsak, bunun nedeni hiyerarşik önceliğimizi korumak ve kendi başımıza

Nietzche

Hayvanları yemek veya zevk için öldürmenin sonsuz bir kurban törenine dönüştürülmesi, hiçbir zaman kurtulamayacağımız utançtan kaçma ihtiyacını kanıtlar. İncilin bize bahşettiği egemenlik, utancımızın üstesinden gelmeye yetmediğinde özellikle Descartes'in hayvnalara yönelik tutumunda yansıyan başka stratejiler oluşturmaya çalıştık:

kurtulmamıza imkan olmayan utançtan incil yoluyla kurtulmaya çalışmak ihtiyacıdır. Vicdanlı bir insan için bir hayvanı öldürmek çok utanç vericidir ve bu insanın salt kendi bedensel doğasını ve özel yanlarını tanımasından çok daha korkutucudur. Hayvanları yemek veya zevk için öldürmenin sonsuz bir kurban törenine dönüştürülmesi, hiçbır zaman kurtulamayacağımız utançtan kaçma ihtiyacını kanıtlar. İncilın bıze bahşettiği egemenlik, utancımızın üstesinden gelmeye yetmediğinde özellikle Descartes'in hayvanlara yönelik tutumunda yansıyan başka stratejiler oluşturmaya çalıştık:

> *"Yaradılış kitabı tanrı'nın insanlara hayvanlar üzerinde egemenlik verdiğini söylüyor ama bunu O'nun hayvanları insanlara emanet ettiği biçiminde de yorumlayabiliriz. İnsan gezegenin efendisi değil, sadece yöneticisiydi ve sonuçta sadece gezegenin yönetiminden sorumluydu. Descartes önemli bir adım attı; insanı 'maitre et proprietaire de la nature' (doğanın efendisi ve sahibi) yaptı. Hiç kuşkusuz bu adımla hayvanların ruhu olduğunu kesinkes reddedenin de o olması arasında bir bağ var. İnsan efendi ve sahiptir diyor Descartes, hayvan ise sadece hareket eden bir makina; machina animata." sf. 5289-290)*

Kendi bedensel durumumuzun da dahil olduğu aşağılanmadan kaçmak için bir adım daha atmak ve hayvanların ruhları olduğunu inkar etmek zorunda kaldık, onları işimiz bittiğinde atabileceğimiz otomatlara dönüştürdük. Ve bugünde hayvanları aynı şekilde görmeye devam ediyoruz. Kendi aşağılanmışlığımızdan kaçmak için, dünyadaki türlerin tamamını aşağılamak zorunda kaldık. Teraza'nın annesi de Çekoslavakya'daki işgal kuvvetlerinin temsil ettiği politık rejimlerde de bu davranış kalıplarını görmekteyiz. Kundera'ya göre hayvanların aşağılanması, roman boyunca sahnelenen daha büyük bir insan utancını yansıtmaktadır:

> *"Gerçek insan iyiliği ancak karşısındakı güçsüz bir yaratıksa, bütün saflığı ile özgürce ortaya çıkabilir. İnsan soyunun ahlakı sınavı (iyice derinlere gömülmüş gözlerden uzak sınavı) onun, merhametine bırakılmışlara davranışında gizlidir: Hayvanlara. Ve işte bu açıdan insan soyu temel bir yenilgi yaşamıştır, o kadar temel bir yenilgi kı, bütün ötekı yenilgiler kaynağını bundan almaktadır." (sf. 291)*

Dünyamızı üzerine kurduğumuz

kitsch -ki ölümün yüzünü örten paravana'dan ibaret bir sosyopolitik estetiktir- sürekli olarak kendi ikiyüzlülüğünün rezaletinden kaçmaya yeltenmektedir. Dünyadaki konumumuzu yadsıma ihtiyacımız bizi tekrar tekrar kendimizi aşağılamaya ve umutsuzca kitsch'in yüksek ve saf kisvelerine itmektedir. Kundera'nın düşlediği alternatif estetik bu geleneğin kırılmasını yansıtır ve bu kırılmanın başlatıcısı Nietzsche'ye müteşşekkir olduğunu ifade eder. Kundera, Nietzsche'ci görüş ile kitsch arasındaki farkı göstermek için Nietzsche'nin delirmesini insan-hayvan ilişkilerine bağlar:

> *"Bir arabacının atını kırbaçladığını gören Nietzsche atın yanına gidiyor, kollarını hayvanın boynuna doluyor ve gözyaşlarına boğuluyor. Bu 1889'da oldu; o sırada Nietzsche'de İnsanların dünyasından elini eteğini çekmişti. Başka bir deyişle tam akıl hastalığının başladığı sıralar. Ama tam da bu nedenle yaptığı harekette derin anlamlar buluyorum ben; Nietzsche attan Descartes adına özür diliyordu. Delilliği (yani insanlıktan kesin kopuşu) at için gözyaşlarına boğulduğu an başladı.*
> *İşte benim sevdiğim Nietzsche bu, tıpkı Tereza'yı da başını kucağına yatırmış ölümcül hasta köpekle birlikte sevişim gibi. Onları yanyana görüyorum: İkisi de doğanın efendisi ve sahibi insan soyunun uygun adım ileri doğru yürüdüğü yoldan kendi istekleriyle sapıyorlar." (sf. 292)*

Nietzsche'nin akıl hastalığının başlangıcının bu şekilde yorumlanmasını tartışmak isteyebiliriz ve Kundera'nın yaklaşımını uzak bulabiliriz ama varoluşun ağırlığı ve kabulü gözönüne alındığında Nietzsche'in hareketini salt 'şiirsel', 'kurgusal', 'gerçekdışı' gibi terimlerle açıklayamayız. Kundera gibi Nietzsche'nin atı kucaklaması, bir kitsch estetiği ile yaşamın utancını ve güzelliğini beraber kucaklayan estetik arasındaki farkın en iyi göstergesiyse üzerinde uygun adım ileri yürünecek başka bir yolun varlığını sorgulamalı ve yaşamımızı biçimleyen güzellik yasalarının farkına varmalıyız.

(*) James S. Hans
Wake Forest Üniversitesi
Essays in Literature
Vol. 19 No 1
Spring 1/1992

Not:
Varolmanın Dayanılmaz Hafifliği adlı romandan yapılan Alıntıların bir kısmının çevirisi Fatih Özgüven'e aittir.

Çevirenler: Ercan Sayıta
İşın Yücel

Faruk Çağla

YAVUZ YILDIRIM

ufku geniş ölüm

soruldukları çağları ters kapatmaya kalkışmış bunca sorudan sonra
konuşma hakkımı rehnederek kiraladığım sevinçler, ehvenişer aynalar
yüzümün astarında hüznün fiyakasını bozan lekeler bıraktı.
öyle bir önsöz yazdım ki sana hayatım, suçluyum
ve bu itirafa mahsus boynum ince ve ille de yüzüm,
sesini birlikte duyduğum iki ayrı ırmak artık.

fotoğraflar aldırmaktan eskimiş yüzüme bakılacak bir albüm,
bir kusturulmuş cümle, üzerinde düşünmeden söylenmiş bir söz olan
kendimi düşünerek kapattığım yarayı kanattım.
işte kandaki karşılığını hıçkıran söz: mekanı dar, ufku geniş ölüm.

güz. 1991, Ankara

gülsemiş yüzümle

Gökhan Cengizhan'a

ben ki geç kaldım, sormuyorum nedir ki kandan ateş almış
o çok ve hor görülen bir ciddiyetle üzerinde durduğum
nedir ki bir su yatağında birlikte boğduğumuz söz, hatırla
bu aşk beni hem dul hem de yetim bırakabilir

ben hazırım hor görülen bir ciddiyetle kendimi yazmaya
her aşk kendi öz ülkesini yağmalar sonunda, ölür
birlikte aktığımız bir su yatağında/ kanar
ağır havaleler geçirir, güz geçirir, kalırım
gecenin ve bir çalgının eşiğinde boğulur ağzım

kendimi iz bırakmadan götürecek bir ses bulmadan
sabahları gülsemiş, ölmüş uyanan bu bahçede
kokladığım gül kadar güz gördüm, usandım ki artık
kaldırıp cesedimi, bu parantezi kapatmak gerek.

güz.1991 Ankara

AHMET YILDIZ

cesur ve korkak

Aşağıda okuyacağınız öykü, Latin Amerika'yla ilgili bir kitap yazmak amacıyla Şili'de bulunan bir gazeteci dostumun, Allende'nin doğmuş olduğu liman kenti Valparaiso'da, anarşist bir ayakkabıcının dükkanında otururken "El Libro" adlı yerel bir edebiyat dergisinde okuyup bana anlattığı öyküdür.

Para çuvalcıklarını, şoförünün direksiyona doğru bilinçlice eğildiği için göremediğimiz, ama plakasını ezberlediğimiz Renault'un açık camından içeriye attık. Önceden kararlaştırdığımız gibi silahımı E'ye teslim ederek, banka tarafından hala duyulan silah seslerine aldırmadan oradan uzaklaştım. Herkes işinde gücündeydi ve esnafların pazartesi günlerinin umutlu başlangıcıyla ıslattıkları serin kaldırımlar neredeyse boştu. Belki de belediye tuvaletine bu sakinlikten rahatsız olduğum için girdim. Korkudan asla değil. Biraz zaman geçirmek için oyalandım. Yüzümü yıkayıp uzun saçlarımı bile taradım. Ancak zaman geçmek bilmiyordu. (Bizi korumakla görevli Z. işgüzarlık yapmak isteyen bekçinin bacaklarını kurşunlarla kırmak zorunda kalmıştı. En sonu, soyduğumuz bankaya pek de uzak olmayan evimize dönmeye karar verdim.

E. daha eve gelmemişti. Güneşin yakıp kavurduğu bu güney kentine çiftçi bankasının iki ayda bir dolan kasalarını boşaltmak için görevlendirildiğimde E.'yle tanışmıştım. Bu soygun için buraya aylarca önce yerleşmiş, kendine göstermelik bir iş edinmişti. Kent kayısısıyla ve sakinliğiyle ünlüydü. Ülkenin bütün kentlerinde her gece -ya da- gündüz bir kişi öldürülürken burada bu tür olaylar ancak bir kumar tutkusu gibi izlenen televizyon haberlerinde duyuluyordu. Çünkü kent yıllar önce faşistler tarafından ele geçirilmişti. Karşı koyan kimse yoktu. Belki de yurtsever bir grubun askeri yapısı oluşuyordu. Bunu bilemem. Bildiğim soygun için buranın en uygun yer olarak keşfedilmesiydi. Emniyet güçleri burada kendilerini bir tatilde gibi duyumsuyor, tayinleri buraya çıktığı için büyük bir rehavet içinde yaşıyordu. Kentin bir zamanlar en önemli kuyumcusu olan evin gerçek sahipleri, çocuklarının üniversitede olması ve yıllardır içlerinde taşıdıkları büyük kent özentilerini körükleyen taş plaklardaki, radyodaki şarkıların etkisiyle artık burada kalmanın bir anlamı olmadığını farkedip taşınmışlardı. E. büyük bir tesadüfle bu evi kiralamış ve yerleşmişti. Çalıştığı yerde kazandığı, bütün çalışanlarınkinden farklı olmayan gülünç paranın yanında banka hesabına bilinmeyen yerlerden gönderilen parayla geçiniyor, sıcak yaz gecelerinde kayısı ağacının dibindeki hamağında uyuyordu. Kitaplarını da hesaba katarsak pek sıradan olmayan bir hayat

sürüyordu. Banka personelinin -özellikle veznedarın- tek tek dosyasını tutmuş, yanındaki kahveye kimlerin ne zaman, niçin geldiğini, müşteri yoğunluğunun saatlere dağılımı ve kahvenin ne zaman yapıldığı gibi gereksiz bir sürü de bilgi toplamıştı. En sonu, herşeyin olgunlaştığına inanınca, uzak bir kentteki sorumlularına gizemli sözcüklerle dolu bir telefon konuşmasıyla durumu bildirmişti. Bu tür olaylarda artık hayli yetkinleşmiş olduğum için beni görevlendirdiler. Benim gibi, hangi bölgeden geldiği belli olmayan, yaşamının inançlarıyla birlikte bir anlamı olacağına çoktan inanmış Z.'yle birlikte üç kişi olmuştuk.

Üstümdeki blucin takımını çıkarıp beyaz giysilerimi giydim. Giysilerin değişimi ya da saçlarımı kestirip değişik bir görünüm kazanmak bende her zaman daha güvenli, belki de saçma bir yenilik duygusu uyandırmıştır. Sokağa çıktığımda sokak satıcılarının seslerini yeniden duydum. Herşey olağandı. Sanki az önce kentin en önemli bankası, büyük bir ciddiyetle koruduğu, soğuk görünümlü ama ellerinden tutanın avuçlarını ve beynini ısıtan banknotlarını kaptırmamıştı. Kuyumcuların ve tuhafiyecilerin dolduğu o dar sokağa sıkıştırılmış bankaya gitmek için dayanılmaz bir istek duyuyordum. Ama önce bacaklarımın titremesini ve güçsüzlüğünü giderir sanısıyla kafasında uzun askılı ipler olan sineklerle dolu pastaneye girip şekerinin fazlası yüzünden dişetlerimi yakan dondurmalı baklava yedim. Sonra sinemanın önünde Jack Nicholson'un alaycı pislik suratını seyrettim. Sinemaya gitmeye çalışan bir seyircinin yerleşik duygularını taşıyordum. İki saat film izlemek gibi saygın bir işte bulunan birisini tutuklamak kimsenin aklına gelmezdi. Parlak bir fikirdi doğrusu, ancak hep aşağısını, bankayı düşünüyordum. Bizden sonra neler olmuştu? Şimdi ne oluyordu? Sinemaya girsem kapana kısılmış gibi olacaktım. Filmin sonunu getirmem olanaksız olurdu. Sokağa fırladım. Adımlarımı serbest bırakmıştım. Nereye götürürse oraya gidecektim. Ama arkamda sanki birisi vardı. Bir vitrini inceliyor gibi yaptım. sinemadan beri izleniyordum. Belki de kuşkulu bir sürü hareket yapıyordum ve bu beni ele vermeye yetmişti. Adamın köylü bir suratı vardı. Bıyıkları dudaklarının üzerinden özenle kesilmişti. Tuhaf bir heyecanın, belki de korkunun içinde çalkalanıyordum. Veznedarın titreyen parmakları geldi gözlerimin önüne. Banknotların kibar maviliği... Florasanların altında olduğundan daha ağır gözüküyorlardı ve veznedar hepsini birer birer, uzattığım torbaya dolduruyordu. Ayna başlı müdür belki de alarm ziline çoktan basmıştı. Ama bu da planımızda düşünülmüştü. Biz gittikten sonra polisin gelmesi hiçbirşeydi!

Bilardo salonunun olduğu sokağa girince adam arkamdan kayboldu. Belki de gerçekten şaşkın bir köylüydü. Bilardo salonunun kapısından mazot sürülmüş ağır tahta ve is kosusu yayılıyordu. Park etmiş otoların arasında birine tosladım. Tam sokağın ucuna gelince bankanın çevresinde, sirenlerini yakmış otoları, kalabalığı ve polisleri gördüm. Artık geriye dönemezdim. Ciddi bir yüzle olay yerine yaklaştım. Pirinç tutacaklı, dönerli cam kapıdan bütün çalışanlar kollarından tutulmuş olarak dışarı çıkarılıyorlardı. Birden olayın üzerinden, aptalca sandığım gibi günler değil daha yarım saat bile geçmemiş olduğunu anımsadım. Bayan çalışanların çoğu burunlarına o çok sevdikleri kağıt mendilleri yapıştırmış ağlıyor ya da ağlamaya çalışıyorlardı. Kapıdan çıkanlar hemen kapının önündeki kanlara basmadan geçemiyordu. Adamın biri yanımda kayıtsızca burnunu karıştırıyordu. Üzerinde beyaz önlüğü vardı. Önlük kanlıydı. Anlaşılan kasaptı.

- Ne olmuş burada? dedim.

, Görmüyor musun? Bankayı soymuşlar, dedi.

Büyük bir iştahla konuşuyordu.

- Birisini yakalamışlar ama, diye ekledi.

Yakalasınlar dedim. Demek buralara da geldiler...

Yüzünüz sarardı sizin, dedi memur olduğunu sandığım birisi...

- Böyle olaylara, kana dayanamam ben, dedim.

Bütün polislerin bana baktığını sanıyordum. Ancak gözgöze gelmemeye dikkat ediyordum. Bir göz, bir bakış çok şey anlatabilirdi.

Kalabalığın arasında ambulans ve polis otolarının mor ışıklarının yüzümü aydınlattığını sanıyordum. Binaların ucundan görünen kocaman göğün altında kent bir bayramı kutluyor gibiydi. Bütün camlarda sayısız insan vardı. (Z. bekçiyi duvara zorla dayamıştı. Bir elinde kısa dipçikli AK 47 vardı. Sırtına dipçikle vurmak zorunda kalmıştı. Adamın bacakları kısaydı. Tıknazdı. Kırmızı ensesinde birikmi;ş tüyler vardı. Herkes boğuluyordu. Veznedarın ince bıyıklarının süslediği tilki suratı bile terliydi. O zaman o bayan memuru gördüm. Çocuk yüzünü. İri kara gözlerini kapatan gür dalgalı saçlarını. Ayaktaydı ve elleri ensesindeydi. Ama yine memurdu işte. En küçük bir işgüzarlık ve korku duygusu taşımıyordu. Kendisini bu soygun ilgilendirmiyor gibiydi. Müşterileriyle zoraki ilgilenmek gibi bir şeydi belki de. Giden para kendisinden çıkmıyordu ya. O kadar sevimli ve bizdendi. Onunla orada konuşmak geldi içimden. Ancak sanırım korkunç bir görünümdeydim. Gözlerime bir türlü bakmıyordu. Yalnızca üzerine doğrulttuğum AK 47'nin namlusuna bile değil, silahın bir genç kızınkine benzeyen gövdesine bakıyordu.

- Hiç kimse kımıldamayacak, dedim.

Sesimin nasıl çıktığını ben bile duymamıştım. Ama kız en sonu yüzüme baktı. Hiç de yakışıklı olmadığımı bir kez daha anımsadım.

Sanırım patlak gözlerim kanla dolmuştu. Kayısı rengindeki yüzümde de anlaşılan kan kalmamıştı.)

Kalabalıktan ayrılıp hemen evin yolunu tuttum. Bütün bu alaycı görüntüler bir cehennemi andırıyordu. Önümden bir şerit gibi akan kaldırım taşlarından başka birşey görmüyordum. Bütün kent ayağımın altından kayıyordu. Soygun sırasında ters yönden gelen silah seslerini şimdi anımsadım ve Z.'nin planda gitmesi gereken yönde gitmediğini anladım. Herşey şimdi anlaşılıyordu ve bu hesapta yoktu. Belki zihinlerimizden geçmişti yakalanmak ama bunu birbirimize

belli etmemiştik. Belki de yapacağımız işin öneminden ve zorluğundan önce bunları konuşmak bütün işi bozar diye korkmuştuk. Ama hiçbiri değil; bütün bunlara neden E'nin kendinden emin tutumuydu. Hiç konuşmaması bile bize tuhaf bir güven veriyordu. Onunla yakalanmayı düşünmek kimsenin aklının ucundan geçmiyordu. Şimdi durumumuz berbattı. Herşeyi nasıl da çocukça önemsememiştim. Bir an önce eve koşmalıydım. E'ye haber vermeliydik ve kaçmalıydık. Bu kentte artık işimiz bitmişti, terketmeliydik. Evet kaçmalıydık. Z. artık yakalandı ve önünde çok uzun farklı bir hayat vardı. Mücadele alanı daraldı ve harekete alışmış birinin tembelliğe mahkum edilmesinin acılarını taşıyacaktık; hapiste, bir müebbet olarak, beynini ve gövdesini bitmeyen bir umutla korumaya çalışarak...

Eve yaklaşınca birden durdum. Böyle ulu orta eve dalamazdım. Ancak görünürde birşey yoktu. Bahçe kapımızın karşısındaki berber, bakkalla birlikte dükkanın önünde taburelere oturmuş dama oynuyordu. Herşey normal gibiydi. Yine de duvara sırtım dayalı sigaramdan derin dumanlar çekerek bekledim. Yolunu şaşırmış bir taksi, meyve yüklü bir Skoda ve top oymamadan dönen terli alınlarına saçları yapışmış iki çocuk geçti yanımdan. Bütün evler, bahçe kapılarını hafifçe açık bırakmış, bu bıktırıcı öğle sıcağında soluk almaya çalışıyordu. Eve girmeliydim. Şimdiki durumum daha dikkat çekiciydi. Bozuk kaldırımların üzerinde aptal aptal gezinen tavukları ürküterek eve yürüdüm. Kalın tahtalardan yapılmış iki kanatlı bahçe kapısını açarak içeri girdim. Avluya uzanan ilkel, kalın taşlarla döşeli ince yolun çevresi yıllardır üzerinden insan geçmemiş gibi otlarla kaplıydı. Yolun hemen eve yakın bölümünde güller bakımsızlıktan sayısız kök çıkarmıştı ve yalnızca sararmış yaprakları vardı. Erik ağacının dalı yere uzanmıştı. Taşların üzerinde çürümeye başlamış eriklerin alkole benzeyen kokuları yayılıyordu. Evin kapısında iki merdivenle çıkılan geniş taş bir avlu vardı. Avlunun kenarında kestane ağacından, işlemeli dört adet ahşap sütun ikinci katın balkonunu tutuyordu. Kapıyı iteledim. Alt katta eski, sarartmış muslukları olan geniş bir mutfak ve bir oda vardı. Üst kata çıkan merdivenlerin sırları dökülmüş trabzanına dokunduğumda yukarıdan gelen sesler duydum. Bir mırıltı gibiydi. Ama, hemen bunun bir marş olduğunu anladım. Merdivenleri çıktım. İçerideki E. olmalıydı. En çok sevdiği -o günlerde ve şimdi de tüylerimizi bozan, kaseti dinliyordu.

Yüzbaşı Ernesto ölmedi daha!

Yüzbaşı Ernesto ölmedi daha!

Kapıyı açtım. E. yatağın üzerine beyaz bir bez sermiş, söktüğü tabancanın parçalarını özenle siliyordu.

- Z. yakalandı, dedim, soluk bile almadan.

Elindeki namlunun içinden uzun bezi çıkardı. Namluyu gözüne yaklaştırarak pencerenin ışığında dikkatlice baktı.

- Biliyorum, dedi.

- Ne duruyorsun öyleyse, dedim.

- Ne olacak ki?..

- İlk gelecekleri ev burasıdır, dedim.

Artık eski çarşaf ve ter kokan bu havalandırılmamış oda, eskitilmiş, anlamı boşalmış bu kent, aldığım soluk, soygunu yapan kendim bile yabancı geliyordu bana. Burada işimiz bitmişti bizim.

- Burada işimiz bitti artık, dedim.

Sadece kaçması gereken sokağı karıştırmış dedi. Belki de o bekçinin yüzündendir, kurallara uymamanın sonu...

- Z.'yi kaybettik, dedim. Şimdi polisler her an buraya gelebilir...

Daha herşey bitmedi, dedi şaşırtıcı bir sesle. Ama bunu ne demek olduğunu anlayamadım. Anlayınca da damarlarımda kan yerine zehir gibi bir sıvının dolaştığını sandım. Ayakta duramıyordum. Karşı divana oturdum.

Ne demek istiyorsun? dedim. Yakalandı işte, az sonra da biz yakalanacağız...

Z.'nin böyle yakalanmasını, yok edilmesini kabul edemem, dedi.

Sesi buz gibiydi. Tabancayı monte ediyordu. Uzun, renksiz parmakları yağdan parıldıyordu. Silah yağının mat kokusu vardı odada.

- Ne yapabilir misiz? dedim.

- Artık ömür boyu çıkamaz hapisten. O'nu böyle bırakamayız...

Bu bizim de yakalanmamızı gerektirmez, dedim. Bir gün bakarsın kaçar. Ayda bir adam kaçıyor cezaevinden...

- O'nu bekleyeceğiz, dedi. Bir planım var...

- Burada mı bekleyeceğiz?

Evet burada...

- Çılgınlık bu dedim. Bu hatayı kimse affetmez...

- Planımızı anlatayım, istersen katılırsın, dedi. Z.yi kimsenin elinde bırakamayız. O'nu kurtarmak için büyük bir fırsat var elimizde. Üçümüz birlikte kaçabiliriz. Araba hazır bekliyor, rahatlıkla kaçarız bu kentten.

- Büyük bir yanılgı içindesin, dedim. Bu gibi olaylarda, zaten, bir kişi, iki kişi kaybetmemiz normal, göze alınmış birşey.

Tamam işte, dedi, farzet ki plan hala devam ediyor, bitmedi...

Kaset hala çalıyordu. Son günlerde bizi, daha doğrusu tüm arkadaşları etkileyen bir kasetti. Bir marşın insanı nasıl etkilediğini biliyordum. Bu anı bir daha yaşayamayacağımı sandım. Bulunduğumuz lanet konum, insan iradesinin ve cesaretinin zorlandığı, düşünceleri tıkayan an, gece, müzik... Başım dönüyordu ve tabii ki karar veremiyordum. Düşünmeyi, bu gerekli şeyi, bu beyinleri rahatsız eden, yoran eylemi gerçekleştiremiyordum.

Dünya halklarına bin selam olsun!

Ernesto'ya bin selam olsun!

Divana sırtüstü uzanmıştım. Ellerim başımın altında tavana bakıyordum. E. önce yayı, sonra emniyete parmağını dayayarak namluyu yerleştirdi. Şarjörü taktı ve büyük bir gürültüyle bütün mermileri yatağın üzerine boşalttı. Şimdi on mermi de yatağın üzerindeydi. Bu, silah hiç tıkanıklık yapmıyor demekti. Aynı mermileri tekrar şarjöre yerleştirmeye başladı. Divanın ayaklarının dibine yaslanık iki AK 47'yi önceden temizlemişti. Düşüncelere daldığı ve sıkıldığı anlarda yaptığı tek iş silah temizlemek ve okumaktı. Hiç gerek yokken bu işi günde iki kez yaptığı bile oluyordu. Tabancayı yatağın kenarına koydu. Divanın bir kenarına fırlatılmış paketten bir sigara çıkarıp yaktı. Artık konuşmuyorduk. Düşüneceğimi biliyordu, insana düşünme payı bırakılması gerektiğini...

Saçlarını kısa kestirmişti. Bıyıkları yoktu. Bir subay gibiydi. Traşlı yüzünde güçlü çeneleri genişçeydi. Gri, çelik gibi gözlerini en sonu gözlerime dikti. Anlaşılan beni de bu tehlikeli oyunun içine çekmeye hakkının olmadığını biliyordu. Ben görevimi yapmıştım ve sorumlu olduğum insanlar beni bekliyordu. Beni tutmaya, hele böyle çılgın bir oyunun içine çekmeye hakkı yoktu.

Karar vermekte serbestsin, dedi. Bunu senden bu kısa sürede oluşturduğumuz yoldaşlıktan öte duygularla isteyebilirim ancak.

Önce planımı bir dinle ve öyle karar ver...

Teypte çalan marş derimizi dikleştirirken ve sigaralarımızdan derin dumanlar çekiyorken, çok basit, ama cesaretin sınırı ve tanımı olmayacağı için kimsenin düşleyemeyeceği planını anlattı. Eğer ikimizden biri yakalanmış olsaydı Z.'nin aynı şeyleri yapacağını ve yakalanmamızı kabul edemeyeceğini, bu saygın tavrı düşünürken şimdiki fikrin kafasında doğduğunu ciddi ve aklıbaşında bir tavırla belirtti. Kentten çıkışımızı bir gün belki de iki gün, yani Z.'nin polisleri arkasına takıp buraya getireceği güne kadar bekleyecektik.

-Z.'yi kurtarınca bulvardaki diş doktorunun evine gideceğiz, dedi. Kentin en önemli doktoru. Bizden olduğu ve bize yardım edeceği kimsenin aklının ucundan bile geçmez. Bir araba hazır bekliyor ve anahtarı onda. Kenti terketmemiz kolay iş. Belki de duruma göre doktorun evinde istediğimiz kadar kalabiliriz...

-Her an gelebilirler o zaman, dedim, herşeyi kabul etmiş bir sesle. Bu dakikadan itibaren dikkatli olmalıyız...

-Keleşler hazır, dedi. Sen gelene kadar hazırlamıştım.Sen nerelerdeydin?

-Bankanın önünde neler oluyor, diye, merak etmiştim.

-Seninki de az çılgınlık değil, dedi.

-Çok ilginç bir duyguydu, dedim.Sanki anlayamadığım bir güç ayaklarımı oraya sürükledi. Halkı görecektin neredeyse oh olsun, diyecekti...

-Bekçi de çok aptaldı, dedi. Bütün bunlar O'nun yüzünden oldu...

-Aptalın da aptalıydı, dedim.

Neredeyse akşam oluyordu. Güneş kaybolmuştu. Pencereden, bahçe duvarının arkasından görülen bakkaldan insanlar alışveriş yapıyordu. Sokaktan tek bir otomobil bile geçmiyordu. Doğduğum yerden çok uzaktaydım? Bu kentin sıcak iklimine alışamıyordum. Ama tuhaf, rutubetli bir nem, boğucu bir sıcaklık çökmüştü şimdi. Kıyı kentlerinde olduğu gibi cildim yapış yapıştı. Zaferi görüp göremeyeceğimi düşündüm. Belki çok uzaktı. Hem görmem gerekmezdi. Ancak görebilirdim de... Şimdilik bütün güçler dağınıktı. Ancak yönetenler de yönetemiyordu, bu açıktı.. Neyin nasıl sonuçlanacağını kestirmek güçtü. Yalnızca mücadele etmek gerekiyordu. Herşey lehimize de aleyhimize de dönebilirdi. Sonucu görebilmem için herşeyden önce ölmemem gerekirdi. Yaşamalıydım. Bahçe kararıyordu. Neredeyse sokak lambaları yanacaktı.

-Ben bahçeye inip kaçacağım yönü iyice kontrol edeyim, dedim.

-İyi olur duvarın arkasındaki sokağa bir bak ve ne kadar uygun olduğuna sen karar ver. Yanlış yöne gidersen Z gibi seni de kurtarmak zonuda kalırız...

-Bahçe küçücüktü. Yaz daha kavurucu günlerini yaşamamıştı. Çimenler neredeyse akşamla birlikte ıslaktı. Bahçenin ortasındaki eski musluk su sızdırıyordu. Çevresindeki çimenler daha gür ve siyahtı. Bahçe duvarı boyunca yürüdüm. Duvardan kolayca atlanabilir, arka sokağa geçilebilirdi. İki katlı evlerin bahçe duvarları sokağın iki yanını da köreltmişti. Yalnızca aşağıdan caddeye açılan ucundan durmadan akan otomobillerin farları gözüküyordu. Görünürde herşey sessizdi. Kırmızı kiremitli evlerden yansıyan sıradanlık sonsuza dek bozulmayacak, hiçbirşey buradan yayılan gizli, mistik gücü değiştiremeyecek gibiydi. Duvarın arkasından komşu evin .araçası gözüküyordu. Kurutulmak için asılmış kırmızı biberler uzun

bir ipte sallanıyordu. Eve girmek için geriye döndüm. Yalnızlık ve sessizlik ürküntü veriyordu. Otların arasındaki çeşmeyi açtım. Su gürültüyle aktı. Pantolonumun paçasını ıslatmasına aldırmadan yüzümü yıkadım. Alnımı ve saçlarımı ıslattım. Şimdi herşeyden garip bir huzur yayılıyordu. Polisler az sonra gelebilirdi oysa. Bütün yüzüm kanla dolabilirdi. (Bekçi bacaklarından yaralanmıştı. Ellerimde para torbaları ve silahımla kapıdan çıkıp, içeriden gelen bağırtı ve silah seslerine başımı çevirdiğimde görmüştüm. Z. yalnızca ayaklarına ateş ediyordu bekçinin...)

Bahçe kapısıyla avlu arasında on metre bile yokta. Birden kapı açıldı ve kucağında yiyecek torbasıyla E. gözüktü. Kapıda uzun süre uğraştı. Kilidi açık bırakıyordu. Tuzağın bir parçasını kuruyordu.

-Yemek, diye bağırdı beni görünce, ellerindekini kaldırarak.

-Çok da acıkmışım, dedim.

Hızla mutfağa geçtik. Biberleri ve domatesleri yıkayıp doğradım.

Yumurtaları bir tabağa kırdım. Uzun bir yolculuğa çıkacakmışız ya da birileri bizi bekliyormuş gibi iştahla yiyorduk.

-Bir an önce yerimize yerleşelim, dedi, E.

-Hemen tezgaha yatırıp başlamışlardır Z.'ye dedim.

-Hemen söylemez, dayanır. Çünkü bu evin ne olacağını bilmiyor...

-Beş saati geçti, dedim. Artık kaldığı yeri göstermekte bir sakınca görmeyebilir...

-Karşısında bizi görünce de en çok o şaşıracak...

-Öyle, dedim, düşünceli. Ama biryerini kırmışlarsa, O'nu getirmezlerse...

- Göreceksin bak, gelecekler dedi.

Masayı olduğu gibi bırakarak ahşap merdivenlerden üst kata çıktık. E. pencerenin yanındaki yatağa oturdu. ben de karşısındaki yatağa yerleştim.

- Gece gelmezler, dedi.

- Olsun dedim. Yine de beklemeliyiz.

Silahları elimize aldık. Yatağa uzandım. Pencereden gözetleme görevini sessizce E üstlendi. Gece olmuştu ama doğallıkla ışıkları yakmamıştık. Bahçe kapısında yanan sokak lambası işimize yarıyordu. Bütün eklemlerimin uyumaya hazırlandığını hissettim. Çok yorgundum. Ellerimi yastıktaki başımın altına koymuş sırtüstü yatıyordum. Silahın namlusu bacaklarımın arasında yüzüme doğru duruyordu. Dışarıda bahçe kapısının yanındaki lamba E.'nin yüzünü aydınlatıyordu. Sanki yağmur yağacakmış gibi üşüyor ve ürperiyordum. Işık bahçede, ağaçların yapraklarında gümüşsü renkler ve hiç kımıldamayan gölgeler yaratıyordu.

- Kaset dinlesek mi? dedim.

- Artık çok sakıncalı...

Ama dışarıdan, yazlık sinemanın bütün mahalleyi kaplayan, herkesi içeriye çağıran bozuk hoparlöründen yayılan müzik bize kadar ulaşıyordu. Birçok genç kötü şaraplar içip küfürler ve kavgalar içinde o berbat karate filimlerini izlemeye koşuyordu. Bilet gişesinin önündeki avarelik duygusu, boşa geçen işsiz güçsüz zamanlar, tüketilen sigaralar ve anlar... bir sigara çıkarıp yaktım. Bir tane de E.'ye uzattım. Uzun süre rahatsız edici bir sessizlik oldu.

Birşeyler anlatalım öyleyse birbirimize dedim. Yoksa uyuyup kalabiliriz...

- Ne anlatalım, dedi.

- Elbette ki anılarımızı, dedim.

Oldukça çocukça bir durumdu. Çocukluğumda teyzemlere giderdik ve uzun gecelerde birlikte aynı odada yatan biz çocuklar birbirimize beyinlerimizde yeniden yarattığımız masallar ve küçük anılarımızı anlatırdık.

Şimdi üşüyordum. Dışarıda tuhaf sesler vardı. Pencereye yanaştım. O gümüşsü aydınlık grileşmişti. Camın kenarına iyice yaklaşmış yapraklar, çimenler parıldıyordu.

- Sanırım yağmur yağıyor, dedim.

Yağmur mu? Aylardır hiç olmamış birşey...

Bir süre yalnızca yağmurun sesini dinledik. Her damla tenime değiyor sanıyordum. Gittikçe etlerim gevşiyordu. Divana iyice uzanıp battaniyeye sarıldım.

Çok uykum var, biraz uyuyacağım, dinç olmamız gerek, dedim.

- Sen birşeyler anlatacaktın ama... dedi.

Sonra anlatırım dedim. Başımı kollarımın arasına alıp kıvrıldım.Uyumak istiyordum. Oysa gecenin bu saatinde dışarıda herşey canlanıyordu. Binalar, bitkiler, kümesteki tavuklar bile pür dikkat yağmurun tadına varmaya çalışıyordu. Bunları düşündüm. Ama bu küçük bir duyguydu.

- Çok işkence yapıyorlardır Z.ye dedim

- Düşün dedi E., bizim kaçmamızı garantiye almak için bir sürü işkenceye katlanıyor...

- Bu çılgınlığı yapacağımızı nereden bilsin, dedim.

Bunun çılgınlıkla ilişkisi yok, dedi. Gerçekten böyle mi düşünüyorsun....

Elbette, dedim. Durumumuzun pek normal olduğunu iddia edemezsin. Ama şikayetçi değilim, çünkü bu hoşuma gidiyor...

Uykuya dalmışım. E. uyandırdığında neredeyse öğle olacaktı.

- Niçin erken uyandırmadın, dedim. Biraz da sen uyu...

- Boşver dedi. Şimdi kahvaltımızı yapalım.

Kavaltıdan sonra yatağın yanına yayılmış bir sürü kitabın içinden Hemingway'ın Kazanana ödül Yok adlı kitabını buldum. Bütün öğleden sonra da okudum. O av partisi de çılgıncaydı. Ancak beni ilgilendirmiyordu. Macomber bütün sınıfdaşları gibi bir aptaldı. Öleceği öykünün ta başından belliydi. Zenginlikten ne yapacağını şaşırmış zenginler her zaman vardır. Yaşamda mücadele edeceği birşey kalmamıştı...

Gözlerim bir yandan bahçe kapısındaydı. En ufak bir hareketi bir avcı gibi dikkatle inceliyordum. Yağmur öğleden sonra yeniden başlamıştı. Öfkeli güneş gitmiş, öfkeli bulutlar gelmişti. Sokaktan, hemencecik nereden bulduklarını hep merak ettiğim şemsiyelerini açmış insanlar geçiyordu. Z'nin bu zamana dek direnmesi olağanüstüydü. Hiç gerek yokken direniyordu. İlk soru ve saatlerdir sordukları tek soru nerede kaldığıydı. Ancak bu soru, soygunu kimlerle yaptığı, paraların nereye nasıl gittiği gibi daha ölümcül sorulara sıranın gelmesini engelliyordu. Niçin yaşadığımızı düşünmeye başladım. Direnmesinin sayısız yararı vardı. Macomber bir hiçti. Artist bozuntusu karısı onu aldatmıştı. Evet, macomber, Wilson şimdi benim için bir hiçti. Kitabı bir yana fırlattım. E. benim divana sırüstü yatmış uyuyordu. İri kemikli vücudunu bırakmıştı. Yüzü yüzüyor gibi saydamdı. Ancak birkaç kez dudakları konuşur gibi kımıldadı. Cildi son günlerde iyi beslenememe yüzünden benek benekti. Belki de rüya görüyordu. Yanına yaklaşıp uyandırdım. Birden fırladı.

- Birşey yok, dedim. Ama artık gelebilirler...

Birer sigara yaktık.

- Silahlar hazır, değil mi?

Başımla kapının yanına dayalı iki AK 47'yi gösterdim.

Şimdiye dek gelmeleri gerekti... Doktorun evini unutmadın değil mi? dedi.

- Hayır, dedim, unutmadım...

Yağmur irileşmiş, şimdi daha şiddetli yağıyordu. Üşüyorduk. Kimse yemek sözü etmiyordu. İştahımız kalmamıştı.

- Gelenler var, dedim. Tamam geliyorlar, Z.'de aralarında.

- Tam istediğimiz sayıdalar dedi yanılmamışız...

Ayağa kalkmıştık. Böyle daha iriyarı gözüküyorduk. Planı kısa sözcüklerle birbirimize anımsattık. Silahları elimize almış gözlerimizle dışarısını gözlüyorduk.

- Unutma, ben çıktığımda silah seslerinden sonra hemen sen de fırla. O şaşkınlıkta Z.'yi ben çoktan kurtarmış olurum... Sürpriz adam olarak sen de fırlayınca tamam, şok olacaklar. Biz de ara sokağa çoktan dalmış oluruz.

- Tamam, neredeyse içeri girdiler, çabuk ol...

Merdivenlere aşağıya avına süzülen bir kedi gibi sessizce daldı. Hiç de acele etmiyordu. Çok soğukkanlıydı. Dışarıdakiler bahçe kapısına gelmişlerdi. Ben de merdivenlere yürüdüm. Üzerimde beyaz giysilerim vardı. Kendimi genç ve şaşılası biçimde iyi hissediyordum. Başaracağımızdan en küçük bir kuşkum yoktu. Ancak silahımın emniyetini açınca gerçeği anladım. Berbat durumumuzu... Kalbim fırlayacakmış gibi çarpmaya başladı. Yüzüm yanmaya başladı. Saniyeler bir yüzyıl gibiydi. Dışarıdan silah seslerini duydum. Hiçbirşey şaka değildi, hiçbir şey! Sesler aynı silahtan çıkmıştı. Tamam, dedim kendi kendime, E. halletti işini, herşey yolunda. Birden kapıyı tekmeyle açıp dipçiğini koluma sıkıştırdım silahımla çılgınca ateş etmeye başladım. Karanlık sahanlıktan bir ışık cümbüşüne dalmış gözlerim birşey görmüyordu; yağmur, grilik, o boz dünya... Yanmış barutun sarhoş edici, çıldırtıcı kokusunu duyuyordum. Hepsi buydu. ancak birden gördüm. Polislerin Z.yi sürükleyerek geriye, bahçe kapısının ardına sinmeye çalıştıklarını. Z. hala niçin ellerindeyde? Bu düşünce birden beynime çakıldı. Yağmur çimleri eziyor, döğüyordu. İşte o anda benden birkaç metre uzakta, ahşap direklerin dibinde dizlerinin üzerine yığılmış kalmış E.'yi gördüm. Beyaz süveteri, göğsü kıpkızıldı. Parmağı hala tetikteydi ama diğer parmağıyla ha ağır haraketlerle emniyeti arıyordu. O zaman emniyeti açmayı unutmuş olduğunu anladım. Buna, bu ölümcül hataya neden olabilecek iki duygu vardı. Cesaretin sınırsızlığı ve korkunun sonsuzluğu. Ancak düşünmeye zamanım yoktu. Ateş ederek kaçmam gereken duvarın üstüne doğru yaklaşırken soluk alabilmek için ağzımı açabildiğim kadar açmıştım. Bahçede uzun bir ses E.'nin adını haykırıyordu. Bunun Z. olduğunu duvardan atlarken anladım. Gittikçe şiddetlenen yağmur giysilerimi ağırlaştırmıştı. Üzun saçlarım yüzüme yapışıyordu...

MEHMET FEHMİ İMRE

ankara

Ankara-Yenişehir 1939

Türkiye Cumhuriyeti'nin özel bir önem vererek düzenlediği tek şehir Ankara'dır. Ankara da bu özelliğini her fırsatta yansıtır. Düzgün bir şehirdir, trafiği düzgündür nispeten, gerçi şehirlerin kuruluş sebeplerinden biri olan akarsular pek uzağındadır ve yakında büyük bir susuzluk afetiyle kaşı karşıya kalabilecektir ama doğrusu İstanbul gibi bir can pazarı değildir. (İstanbul herkesin kurduğu bir şehirdir çünkü). Ankara devlet babasının değneğini her zaman kafasında hisseder. Bu değnek yaşayanların ruhlarını belirler hale gelmiştir adeta. Bir İstanbullu ile bir Ankaralıyı yanyana koyun, Ankaralı biraz mahçup, utangaç, sessiz ve salak kalacaktır; çünkü hayat yavaştır Ankara'da... İşten çıktığınızda servisiniz en geç kırkbeş dakika sonra sıcak yuvanıza götürecektir sizi ve uyuyana kadar televizyon seyredecek olmanız garantidir. Artık gerisi sizi ilgilendirmez.

Koskoca onbeş devlet yıkıp koskoca bir onaltıncı devlet kurmuşsunuzdur ve o ilelebet payidar kalacaktır. Üstelik hergün üzerinizde inanılmaz baskısını hissedersiniz, askerliğinizi muntazam yapmışsınızdır (belki yüzbaşıdan bir tokat, yok mu ya 'asker ocağı'), verginizi büyük bir titizlikle zamanında ödüyorsunuzdur, eh gerisini devlet baba sizin için halleder, halletmelidir zira sizin daha fazlasını yapmanızı istememişitir hiçbir zaman.

Ama için için de gururunuz incinmiş, kişiliğiniz bastırılmıştır, siz de varsınız ve bunu göstermek istemeniz doğaldır, işte sırf bu nedenden evet sırf bu nedenden hergün yaklaşık otuz kişi bu ülkenin yolarında hayatını vermektedir ve kimsenin kılı kıpırdamamaktadır.

Ayrıca devlet baskısını kırmanın bir yoludur trafik kurallarına uymamak. Her ne kadar yüksek cezalı da olsa Almanya'da bu kurallara uyanın Türkiye'de uymayışını başka türlü açıklamak biraz zor.

Yoksa her ne kadar biraz donuklaştırılmış da olsa, bir Türk ne de olsa kurnazdır, çünkü melezdir. Jetonlu telefonlar için buzdan kalıplar yapar, hantal devlet işleyişine karşı kanunların en zayıf noktalarını başarıyla tespit edip her türlü gayrimeşruluğu meşru hale dönüştürebilir, böyle bir devlet kurmuşken (!) şirket yönetmesini pek beceremez ama her türlü belirsizliğe gözü kapalı dalar.

Bu güçlü bir enerjiye işaret eder. Fakat yürürlükteki sistem bu enerjiyi karşılayamadığı için yani başbakanlar sürekli "Türkiye henüz oraya gelmedi" gibi saçmasapan sözler ettikleri için Türkiye hiçbir yere gelememektedir. Bu zihniyet değişmedikçe de gelemeyecektir ne yazık.

OSMAN OLMUŞ

akrobat ve dans

- sürücü belgesi olmayan okuyamaz!

karanlık basınca çıkıyorum trafiğe: birinci viteste
kaldırıyorum ayağımı debriyajdan depresyona: devridaim
düşmeden sarılıyor ellerim direksiyona susamış ve dans
motor sesiyle başlamış ayaklarımda sanki dört çelik jant
çaresiz yuvarlak ve yuvalarından fırladıkça rot balans
ayarını kaçırmadan karşıma çıkan ilk kurban: kusursuz!
bir tampon darbesiyle havada tam üç takla ve işte kukla
-gibi düşünce toprağa: rumba-
ruhu çıkmadan saparım bir arka sokağa: sakin ve asfalt
yolu bulunca nasıl yayılır o tekerler: sanki tek başına
sahibiymiş gibi saatlerce dolaştığım sağmal yollarda
yeni bir kurban bulur bulmaz: üstelik sarhoş ve yaya
yüzü dağılıverir ön cama: üç taklayla düşen sıcak damga!
birden frene koyunca fırlar mancınıktan: ıstampa ve kan
pıhtılaşmadan çalıştırıyorum silecekleri parıldayıncaya
- kadar ön cam: çaça-
çabukluğuyla çark ediyor otobana alışık arabam: ruhsatsız
dolaşmaktan doyuma ulaşmış ıslak tekerler: geniş taban
ve yayvan: gerdan kırmaktan yorgun düşmüş bir madam gibi
yapışır direksiyona uzun yollarda sakız çiğneyen: kurban!
kuraya tabi o çift plakalı arabasıyla birlikte çiğnediğim
son lokmam yuvarlanır yutkunmadan: korkuluklardan aşağı
uçar uçuruma falsolu bir dokunuşla: havada tam üç takla
- ta ki canı çıkıncaya: vals-
uzun farlar eşliğinde ve ayrılık vakti gelince: son dans
kontağı kapatınca biter tüm gece boyu yaşadığım romans

16 SCHUMANN'92 / Malûmkent

adam çıkmaz sülalesi

-sûlale dışındakiler okuyamaz!-

okudum ama adam olamadım işte: hep karavana!
devirdiğim onca kitap ve yalayıp yuttuğum her sayfa
savrulunca boşluğa: sahiden sen haklı çıktın baba!
-hayatım boyunca-
bir kez olsun beni sevdiğini belli etmedin: açıkça
hiç sevmediğini sanırdım bakışlarından: anlamsızca
çıkardığım anlam ve korkudan boynuna bile sarılamazdım
-bayramları saymazsam-
bahanesiz birbirimize dokunduğumuzu dahi hatırlamam
bir gece şeytan aldattığında uyanıvermesem! uluorta
ve kör karanlıkta başımı okşadığını bilemezdim asla
-suçluymuşçasına-
bir karaltı halinde saatlerce saçlarımı sıvazladıkça
çocuklaşırdın. hem de çoğu çocuktan daha çok: masumdun
ve mahzun: kalakalırdın öyle alenen sevemediğin için
-utanırdın kendinden-
elâlem görmesin diye geceyi seçtiğinden: tökezlerdin
hep kapının önüne koyduğum o kalın kitaplara çarpınca
iyice gömülürdüm yastığa: çocukla çocuk olunmaz ya!
-olamadım işte senin gibi-
gözü kara: karacaoğlan mı olacaksın derdin okuya yaza
adam olamadım ama; zaten adam çıkmaz ki bu sülaleden
hiç kimseye saygım yok okuduklarımdan başka: bir sen!

19 SCHUBERT'92 / Malûmkent

Ergin ERGÖNÜLTAŞ

yazısız

YEŞİM DORMAN

10 randevusu

Geniş yüzlü esmer hemşire başını bekleme odasına uzatıp pişkin bir tonla bağırıyor. "On randevusu hazır olsun." Üzerine dar gelen beyaz önlüğünün ceplerine ellerini sokunca arkasındaki yırtmaç iyice ayrılıp, belini kancalı iğneyle tutturduğu siyah yünlü eteği ve iri poposu ortaya çıkıyor. Omuzlarına dökülen dalgalı saçlarının arasından altın halka küpeleri parlıyor.

Ayağa sıçrıyor Aslı. Elinde sıkı sıkı tuttuğu ceketini annesine uzatıyor. Babası iki yana açıp uzattığı bacaklarını ona yol vermek için geri çekiyor. Aslı, uzun koridora açılan kapıya yürüyüp tam çıkacakken, kalanlara son bir söz söylemek ister gibi dönüp arkasına, annesinin üzüntü ve uykusuzluktan paramparça yüzüne, babasının iki yana açtığı uzun bacaklarına bakıyor. Onlardan bin fersah uzak hissediyor kendini. Dostlarına iltifatkar, rakı sohbetlerinde neşeli, Nazım'dan ezbere şiirli, ileri derecede demokrat babası, şişman göbeği bir körük gibi inip kalkarak kızının yüzüne canını alacakmış gibi bakıyor. Bu bakışlara karşılık olarak verecek birşeyi olmayan Aslı dönüp koridorda yürüyor. Doktorun odasına girecekken Hemşire Şşşt!.. diye sesleniyor arkasından.

"Önce tuvalete gir de hazırlan." diyor.

"Tuvalete mi?" diye soruyor Aslı. Ne yapacak tuvalette? Yani nasıl hazırlanacak? İçeride kendi gibi acemiler için bırakılmış bir hazırlık el kitabı mı var? Yoksa illa çişini yapıp sifonu çektikten sonra mı hazır hissedecek kendini? Hemşire yanına yaklaşıp sesini kısarak,

"Gir yıkan, külotunu çıkar" diyor.

Aslı tuvalete girip kapıyı kilitliyor. Anahtar hiç zorlanmadan, yağ gibi dönünce yuvasında. "Kimbilir bir günde kaç tane kadın, benim gibi bu kapıyı kitleyip, lavabonun başında durup, sırları dökülmeye başlamış aynada yüzüne bakıyor, diye düşünüyor. Ağlamaktan şekil değiştirmiş gözlerine, karışık saçlarına bakıyor. Yanakları solmuş, kirpikleri sanki bir gecede dökülmüş, alnındaki kahkülleri yanmış, yüzündeki o genç pırıltı sönüp kaybolmuş. Hafifce inleyip bütün ağırlığıyla lavaboya abanıyor. "Ah şövalyem neredesin? Şimdi kollarının arasına düşsem, gülüşerek öpüşsek. Yine yüzüm kanlansa, sakalların çenemi acıtınca bırak beni, bırak beni! diye çırpınsam, sen gece gibi heryanımı sarsan, dar bir çemberin içinde, dumanlı başımızla yuvarlansak. Şimşeğim benim, şövalyem gel kurtar beni buradan."

Kapı üstüste vurulunca, yüzüne birkaç avuç su çarpıp,

"geliyorum" diye sesleniyor. Çabucak kütotunu çıkarıp suç unsuru nesneyi şahitlerin gözünden kaçırır gibi cebine tıkıyor. Kapıyı açtığında esmer hemşire ile burun buruna geliyor.

"Doktor hanım hazır, şöyle geç".

Perdeli bir kapıdan içeri girdiklerinde, Aslı odadaki herşeyin kemik renginde olduğunu görüyor. Dolaplar, perdeler, yerdeki marley herşey kemik renginde. Tavanda birbirine paralel asılmış iki floresanın ışığı odanın içini iyice soğuklaştırıyor. Tuzağa düşürülmüş bir hayvan gibi ayaklarını sürüyerek odanın ortasına yürüyor.

"Çık şuraya canım" diyor hemşire. Aslı muayene masasının önündeki siyah lastik kaplı iki basamağı çıkıp, kırışık çarşafın üzerine serilmiş tek kat kağıt peçetenin tam üzerine oturuyor.

"Uzan, bacaklarını şu yanlara koy"

"Ben doktor hanım muayene edecek sanıyordum."

" O gelene kadar ben seni hazırlayacağım" diyor hemşire

"Nasıl hazırlayacak beni acaba?" diye dünüyor Aslı. "Nedir bu hazırlamak, hazırlanmak? Tıp dünyasına uzak olduğum için mi anlamıyorum dediklerini? Neden benimle daha açık konuşmuyorlar?"

"Çıkar ayakkabılarını". Hemşire Aslı'nın sağ bacağını kaldırıp askıya takıyor. Meşin kemerle bileğinden bağlamak üzereyken Aslı yerinden hızla doğrulup "bağlamayın lütfen, bağlamayın" diye bağırıyor.

"Ama olmaz ki canım."

"Hayır bağlamayın." Karnı öyle bir kasılıyor ki nefes alamıyor. Soluk yüzü bir saniye içinde kıpkırmızı kesilince hemşire vazgeçip, sol bacağını askının beyaz bezle kaplı yuvasına yerleştiriyor.

"Öne doğru kay."

Aslı yatağın kenarlarını tutup gövdesini öne doğru kımıldatınca yatağın ucunda yuvarlak bir boşluk olduğunu farkediyor. Yeterli bulmuyor hemşire. İçini korku ve güvensizlik kaplıyor, yatağın kenarlarına sıkı sıkı yapışıp, "düşücem" diyor.

"Düşmezsin, düşmezsin."

Bir nöbet geçiriyor gibi vücudu titremeye başlıyor. Omuz başları mermer heykeller gibi kaskatı. Gözleri, odayı bir dürbünün tersinden seyrediyormuş gibi apaçık, son bir gayretle kendini öne doğru çekiyor.

"Oldu mu?"

"Tamam, doktor şimdi gelir."

Aslı kendini rahatlatmaya çalışıyor. "Ne var. Düşersem düşerim.Ölürüm hatta. İnsan heryerde ölebilir. Ben de burada, bacaklarım iki yana açık, popom soğuktan buz kesmiş, tırnaklarım çarşafın altındaki süngerli muşambaya geçmiş, böylece ölebilirim. İlla çamlıklı bir tepede ölmek gerekmez ki". Gözyaşları iki yandan akarak kulaklarının içine doluyor. Tuzaktaki hayvan öfke içinde son darbenin vurulmasını bekliyor. Artık bu tuzağa bir kere düştükten sonra sağ kurtulsa da eskisi gibi sağlam kalamayacağını biliyor. "Yarın sabah ilk iş kızlık kontrolüne gidiyorsun" diye yüzüne bir karış me-

safeden bağıran babası, nasıl bir daha o eski fotoğraflardaki kucağında biricik kızına dondurma yediren kurvaze ceketli gülen adam olamayacaksa, Aslı da gözlerini istediği kadar ovuşturusun, bu kabustan bir daha uyanmayacak. Şeftaliyi eliyle koparsın diye onu omuzlarına çıkaran babası kızının büyüdüğünü anlamak istemiyor. Aslı ağaçların en üst dallarına bile ulaşabilecekken, babası hala onu omuzlarına almak istiyor. Aslı'nın da sevilmek isteyebileceğini, aşık olmak gibi yenemediği hisleri olabileceğini, üstelik yaşadığı mevsimin kendi çorak kayalıklarından çok daha güzel ama zor olduğunu anlamak istemiyor.

"Denizi düşünmeliyim. Uyuyamadığım geceler yaptığım gibi beni belki rahatlatır. Bir kayıktaymışım, deniz küreğin ucundan yüzüme sıçrıyor, tuzunu yalıyorum. Dümdüz mavi. "Başını bir an rahat bırakıp gevşettiğinde yatağın sert yüzeyindeki kambur ve çukurları farkediyor. "Kimbilir kaç kadın buraya başını.." düşüncesi aklına gelince tekrar kasılıyor. Yaşadığı şu anın çok özel, sadece kendine, Aslı'ya ait olmasını istiyor. Perdenin hızla açılmasından içeriye doktorun girdiğini anlıyor.. Hemşire hemen şikayet ediyor. "Bacaklarını bağlatmıyor."

"Olsun." diyor doktor. Yumuşak sese rağmen Aslı'nın korkusu artıyor, gözlerini yumuyor. Naylon eldivenin yumuşak hışırtısını duyuyor. "Sanki annem bulaşık yıkamaya hazırlanıyor." diye düşünüyor. Doktor taburesini hastasına yaklaştırıp, bir eliyle karnının altına bastırırken "kasmayın kendinizi" diyor. "Derin nefes alın, sadece birkaç dakika sürecek."

Bacaklarının arasında naylon geçirilmiş soğuk eli hissedince herşeyini bir anda kaybetmiş biri gibi çırpınmaya başlıyor Aslı. Doktor bir yandan başına inebilecek bir bacaktan kendini sakınırken, bir yandan da kızı kalçalarından yakalayıp sabit tutmaya çalışıyor.

"Dur bir dakika, daha hiçbir şey yapmadım."

Ağlarken onu duymuyor Aslı. Bedeni sert yatağın üzerinde sağa sola kıvranırken ruhu içinden çıkıp gidecekmiş de onu bırakmak istemiyormuş gibi yeniden sıkı sıkı sarılıyor.

"Beni neden yalnız bıraktın? Her zaman yanında olacağım demiyor muydun?"

Senin için de hemen yanıbaşımda bir yatak hazırlamalıydılar. Senin damarlarına benimkine eş acı verecek bir zehir vermeliydiler. Ya da sırtına yüz kırbaç vurmalıydı şu kızgın hemşire. Sana bütün bunları nasıl anatacağım? Anlatabilecek miyim? Herşey kuru söz olmayacak mı? Kayıplarımı daha da arttırmayacak mı? Yüzüme acıyarak bakıp "Ne yapabilirdim ki güzelim" deyişin? Senden uzakta ama seninle ilgili bir acıyı yaşayan kızcağızını nasıl teselli edeceksin? Korkak şövalyem benim. Her zaman yanındayım diye kulağıma fısıldayan uydurukcum, ilk erkeğim. Senin için tutuşan canım, kuru bir ağaç gibi kırılıyor. Delişmen kızını ele geçiriyorlar."

Doktor eldivenlerini çıkarıp Aslı'nın başını iki eliyle sıkıca tutuyor.

"Ağlama" diyor.

Aslı gözlerini araladığında yüzü gözyaşıyla ıslanmış genç doktorun yüzünü görüyor. Doktor ensesinden tutup kaldırıyor onu. Bacaklarını askıdan indiriyor. İçi kahverengi cam şişelerle dolu dolaba dayanıp kollarını kavuşturuyor. İkisi de aynı anda yüzlerini siliyorlar.

"Hemşiranım dışarı çıkın." Emrederken bile sesinde tatlı bir hava var.

Yaşını soruyor.

"Yirmibir'e bastım" diyor Aslı.

"Felsefe okuyormuşsun, ben de çok isterdim."

"Merhamet mi duyuyorsun bana?" diye soruyor Aslı. "Duyma" tekrar uzanıp bacaklarını askılara takıyor. "Haydi" diyor. "Sana engel olmayacağım" Doktor hiç kımıldamadan, "sana merhamet duymuyorum. Anlıyorum seni" diyor, "indir bacaklarını."

Uslu uslu uyuyor sözüne Aslı.

"Dışarıdakiler ailen herhalde." Aslı kaşını kaldırınca devam ediyor.

"Yine de şanslısın. Benim hiç olmadı. "Ağır iki adım atıp yanına geliyor. Başını tutup kendine çekiyor, alınları yapışıyor birbirine. Kısık bir sesle "Onlara kız olduğunu söyleyeceğim. Bunu neden yaptığımı sorma." diyor. Aslı "Çünkü bilmiyorsun." deyince tekrar gözleri yaşlanıyor doktorun. "Evet"

"Yine aynı şey." diye düşünüyor Aslı. "Hata yapıyorlar yine. En diplere varmışken elimden yakalayıp yukarılara çekiyorlar. Birkaç dakika daha beni canlı tutacak nefesi ağzımdan üflüyorlar. İşte şu karşımda duran avuçları ateş gibi yanan, gözleri yaşlı insan yüzünden kendimi bazen mutlu, hayatın da eğlenceli olduğunu sanıyorum. Kasveti kısacık bir an dağıtan bunun gibi insanlar küçük mutlu yalanlar öğreterek bana, bir süre daha avunmamı sağlıyorlar. İçimde yeni yeni başlayan mücadelemi sona erdirmeme izin vermiyorlar. İyilik mi bu bana yaptıkları? Tam ortasına düşmüşken yangının, üzerimi örtüp beni alevlerden kurtarıyorlar. Ama benim her seferinde yanmaktan beter olduğumu, daha da ağır yaralandığımı, nefesimin azaldığını ve güçsüzleştiğimi bilmiyorlarl Beni koruyarak zayıf bıraktınız. Gözyaşlarınızı istemiyorum artık." Gözlerini doktorun gözlerine dikip "söyle onlara," diyor Aslı. "Kadın olduğumu söyle. Kadınım çünkü." Cebinden külotunu çıkarıp giyiyor.

1992/Mayıs

İSMAİL TEPİROĞLU

kaygı (x)

Gözlerin gözlerimde iki iri damla yaş
Devinimsiz yüreğinde bastırılmış karanfiller
Bilmeden karlı dağ yollarında yoksanmış soluğunu arayacaklar
Ağlayacak mıyım?
Yanaklarım kızaracak mı?

Yağmurlu bir gündoğumundan sonra, güneşli
pırıl pırıl bir öğle sonrasında buğulanan
toprak gibi, bir orman kıyısında, incelmiş
ağır toprak ve yeşil kokan bir yoldu tu-
haf düşünceli çobanıl bir kız çocuğunun
gözlerindeki buğunun uçuştuğu gibi görün-
meden gökyüzüne;

Ardıçların ordan gelecek misin bana
Ellerin de üşüyecek mi soğuktan

Soylu bir düşün ardına takılıp, ardsız ara-
lıksız açılan bir kapılar zincirinin tokmak-
larını döndürdüğü gibi kafanda, herkesin ken-
di adına bir kez çözüldüğü şu büyülenmiş ve kut-
sanmış devingenliker dünyasında kendi adına
yaşayıp yaşamadığının sancısıyla kıvranacak mısın?

Akı gitmiş gözlerinde
arayacak mısın doruklarını sevinin.

Ben denizleri severdim
İstiridyeler büyürdü gözbebeklerimin sığlıklarında
Coşkuyla yaşardım köpüklü sevinçleri
Yalazlanmış bir düş gibi
Uyanılmış bir uykudan yıldızlara koşar gibi
Soğumuş küllerıyle kargınmış bir hayat o
üzerinde solgun karanfilleriyle yapayalnız.

Kuşlar da kanatlanmıyor artık
kollarını sulara uzatmış ağlayan söğütlerin orda.

Yağmur, gülücüğün bir de çukurlaşan yanağın arda kalan
Yanağıma soluğun koşuyor
soluyor muyum?

Kimbilir,
rüzgarlı bir mevsimdir sonyaz
yaprakların ve sevdiklerin uçuştuğu.
Her gece balkonumuzun karşısında doğan
bir yıldız gibi, yatağını değiştirmiş-
küçük bir dağ ırmağının beslendiği kay-
naktan doğar gibi, şırıltılarını ıssız-
gecelerimizde kuşların kanat sesleriyle
süsler gibi, koklar gibi ardıçlı korularımızın
hüzünlü havasını
Sürüyor mu ağlamaklığın hala?
oysa ak karanfillerin de yitmiş.

Bir şarkı bilirdik eskiden
Şu uzak ülkelerin sıcak ve şehvetli
nehirlerin ülkelerinden
Sınırsız gökyüzlerinin bulutlara bulanmadığı yerlerden
Sen bilirdin adını iklimlerin ve ezgilerin
Ben yalnız senin adını
Sen hasret ve umudu
ben hüzün ve ekim rüzgarlarını tanırdım
Senin gözlerim
senin gözlerin ülkelerdi içimde
yapayalnız yorgun ve ağlamaklı.

Kara tenli kocaman karınlı çocukların
Düşlerindeki pirinç lapalarını görüyorum ansızın
Ve
gidip gidip sonsuzluğuna
açılamayan dalgalar gibi
korkarak
dönüyorum örselenmiş kıyılarıma.

(X) Gece yayınlarından çıkacak olan "Yolculuk" adlı kitaptan

ADNAN SATICI

yonga

I
azabevi. küçük kara tapınak
çiyle ıslanan bir çatal arasında
aklımı bağlayan büyü o
hiç ayrılmadığım sıcak sığınak

neyi beklerdim orda

neyi beklerdi esriyen uykusuz kedi
merakla gecenin lacivert çadırında
genleşirken ay, bulutlar örterken üstünü
istekle tutuşan bir şimşek mi
batırmak için etinin kutlu kızıllığına

neyi beklerdi

II
Cezayir'i vur diyorum karnımdaki çingeneye
inliyor bacaklarımın arasındaki kırnata

dişlerim kamaşıyor, aklım kamaşıyor
suya bakınca

suya bakınca bir köpek kudurması
fışkırıyor sağrısından köpüren salya

III
soluk soluğa tıklatıyor tenimin kapısını
doğruluyor delibozuk ikona -kim o
illişiyor koynuma eski bir tanıdık rüzgar
alevi kıskandıran sıcaklığıyla

öperek dokunuyor ruhuma, uyanıyorum
doğurup barbar çocuğumu medine kucağına
yarasını büyüten bir tay çocuğum
göğermiş yüzü, toynağı ezik, ağzında kanla

IV
ve ben lanetli açlık soruyorum:
bir ağacın işe yaraması için didinen rende
ne öğretir çocuklara

ne kalır geriye o ağaçtan
dalı budağı aşındıktan sonra...

HAKAN ŞENOCAK

dilara hale

mükemmel bir canlısın sen dilara hale
sonsuzluk sen olmalıydın dilara hale
seni anlama çabam İsa'yı çarmıha götürde güpegündüz
bütün kadehlerde rakseden sendin
bütün aynalarda akseden sendin
dul kal dilara hale ölsün kocan yalnız kal

ne güzel açardı yalnızlıkla soneleri Shakespeare'in
ya seni tanısaydı dilara hale ölsün kocan yalnız kal
sen ki caniler yaratırsın sokaklara katil edersin adamı
bugün dünden önce geldi yarın çoktan yaşandı
dul kal dilara hale ölsün kocan yalnız kal

kırk kere söyleme oğlum ölür adam dedi annem
karım rapor tuttu hakkımda deli midir bu adam
bütün şiirler eksik bütün filmler yarım artık
seni görmeden önce nasıl deli olur deliler
dul kal dilara hale küçük bir şansım olsun

göğüslerine dokundum o gece sarhoş muyduk
poker oynuyorduk kocan kazanıyordu
hatasız kul olmazsa sen hatasız ilk kuldun
kocan kazanıyordu ben seni arıyordum
dudaklarına dokundum o gece sarhoş muyduk

dul kal dilara hale ölsün kocan yalnız kal
bütün tanrılar yalnızdır ölsün kocan yalnız kal
ölüyorum dilara hale ölüyorum yalnız kal
gözlerim bana isyan gözlerim körolsunlar
mükemmel bir canlısın sen kocan ölsün yalnız kal

sanırım ben öldüm kocan kalleş ben öldüm
gözlerim bana düşman ellerim hep kör oldu
seni arıyordum dilara hale fotoğrafların kur'an
dul kal dilara hale ölsün kocan yalnız kal
annem öldü karım öldü ben de öldüm sen de öl
sen de öl dilara hale kocan kalsın sen de öl

15.7.1990
Ankara

TEVFİK H. ŞENYUVA

gece uçan ikarus

gece uçan ikarusum
belki
belki
hazerfan tevfik çelebi
balmumundan kanatlarımla
dolanıyorum boşlukta
Ay denli beyaz
bir kağıtta süzülüyorum
gece karanlık sözlerle
sen uzaklarda
yitik benliğim
sen uzaklarda
rüzgar ve toz
üfürüp yapışmış
gibi yıldızlara
gece uçan ikarusum
belki
çırılçıplak
sarılıp da yalnızlığıma
sarılıp
balmumundan kanatlarımla
Ay denli beyaz yokluğuna

GELECEK SAYIDAN BAZI BAŞLIKLAR

- **Michail Bachtin** / Edebiyat Biliminin Yöntemi Üzerine
- **Michael R. G. Spiller** / Edebiyat Teorisi Var mıdır?
- **Gökhan Cenglzhan** / SHD Metninin Eleştirisi
- **İbrahim Baştuğ** / KAVİS
- **Ahmet Yıldız** / Bir Genç Kızın Bakireliğinin Son Yarım Saati

OKURLARA ÖNEMLİ DUYURU

Edebiyat ve Eleştiri Dergisi ile Hüsamettin Çetinkaya'nın bir ilişkisi kalmamıştır. Önceden abone olan ve abone olacak okurlarımızın G.M.K Bulvarı 21/9 Demirtepe/Ankara adresine başvurmaları gerekir.

E. ve E.